

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZKENİN ORTAYA ÇIKIŞI: MİMARLIK İLE KULLANICI DİYALOGU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Zelal Zülfiye RAHMANALI**

**Anabilim Dalı: MİMARLIK
Programı: MİMARİ TASARIM**

HAZİRAN 2007

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZNENİN ETKİNLİĞİ: MİMARLIK İLE KULLANICI DİYALOGU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Zelal Zülfiye RAHMANALI
(502031035)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07 Mayıs 2007

Tezin Savunulduğu Tarih: 12 Haziran 2007

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Arda İNCEOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri: Doç.Dr. Arzu ERDEM (İ.T.Ü.)

Yard.Doç.Dr. Sibel YARDIMCI (M.S.Ü.)

HAZİRAN 2007

ÖNSÖZ

Mimarlıkla ilgili ya da ilgisiz, yaşamı oluşturan her bilgiyi barındırmasına inanarak başladığım, sınırlarını çizmenin çok zor olduğu ve bu nedenle uzun bir sürece yayılan tez çalışmalarımın ardından, geline bu noktada;

Tez çalışmamı bitirebilmemi sağlayacak yorumları, katkıları ve danışmanlığı sağlayan, değerli tez danışmanım Arda İnCEOğlu'na, jürime katılarak eleştirileri ile fikirlerime yapmış oldukları katkılarından dolayı Sibel Yardımcı ve Arzu Erdem'e teşekkür ederim.

Bütün süreç boyunca, gösterdikleri destek ve sabır için sevgili aileme, en büyük teşekkürleri etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak, tez ile ilgili konuşmalara dahil ettiğim ve yorumlarından faydalandığım, bütün sevgili arkadaşlarım ve tanıdıklarına sevgilerimi sunarım.

Mayıs 2007

Zelal Zülfiye Rahmanalı

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Ortaya Çıkışı	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi	3
2. ÖZKENİN KONUMU	5
2.1. Öznenin "Edilgen" Konumu	5
2.1.1. Bireyin Ehlileştirilme Süreci; "Konvansiyon Oluşumu"	6
2.1.2. Ehlileştirilme Süreci; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma	9
2.2. Öznenin "Etken" Konumu	13
2.2.1. Bireyin Ehlileştirilme Süreci İçinde Karşı Duruşlar; "Konvansiyonun Kırılması"	14
2.2.2. Karşı Duruşlar; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma	22
3. ÖZKENİN ETKİNLİĞİ; MİMARLIK İLE KULLANICI DİYALOĞU	27
3.1. Öznenin Etkinliği; Stratejiler	28
3.1.1. Müdahale Modeli	29
3.1.1.1. Müdahale Modeli; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma	30
3.1.1.1.1. Mimarlık Disiplini Bağlamında Pratik Yaşam Uygulamaları	31
3.1.1.1.2. Mimarlık Disiplini Tasarım Süreci Geliştirme Bağlamında	35
3.1.2. Müzakere Modeli	39
3.1.2.1. Müzakere Modeli; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma	39
3.1.2.1.1. Mimarlık Disiplini Bağlamında Pratik Yaşam Uygulamaları	39
3.1.2.1.2. Mimarlık Disiplini Tasarım Süreci Geliştirme Bağlamında	40
4. ÇALIŞMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA	53
KAYNAKLAR	57
ÖZGEÇMİŞ	60

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1 :Gürcistan'da geçici süreliğine göçmenlere bırakılan yapı.....	3
Şekil 2.1. :Fabrika.....	10
Şekil 2.2. :Toplama Kampı.....	11
Şekil 2.3. :İşlevsel formunu bulmuş objelerin isteğe bağlı biçim çeşitliliğine örnek.....	11
Şekil 2.4. :Bonetto, 1969, plastik masa raf ünitesi. Sınırlı Çeşitlilik.....	11
Şekil 2.5. :Pruitt İgoe Mahallesi Toplu Konutları. Amerika.....	12
Şekil 2.6. :Film: Mon Oncle,Jacques Tati.....	12
Şekil 2.7. :Öznenin doğuşu diyagramı.Akıl ile öznenin diyalogu yolunda öznenin doğuşu.....	14
Şekil 2.8. :Leap into The Void , Yves Klein ,1960.....	20
Şekil 2.9. :Gündelik bilinçli hayatımızın yırtılması, ideogram: Hakan Tüzün Şengün.....	20
Şekil 2.10. :Pruitt İgoe Mahallesi Toplu Konutları. Yıkım Fotoğrafları.....	23
Şekil 2.11. :Film:Mon Oncle,Jacques Tati.....	23
Şekil 2.12. :Andre the giant.....	24
Şekil 3.1. :İstanbul'da kullanıcı müdahaleleri.....	31
Şekil 3.2. :İstanbul'da 'Kaçak Kat' çıkarak yapı ölçeğinde yapılan kullanıcı müdahaleleri.....	32
Şekil 3.3. :Geçici sürelerde ve geçici yapı elemanlarıyla yapılan kullanıcı müdahaleleri.....	32
Şekil 3.4. :İç mekan kullanımında, kapasite arttırmak adına yapılan kullanıcı müdahaleleri.....	33

Şekil 3.5.	:Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri	33
Şekil 3.6.	:Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri.....	34
Şekil 3.7.	:Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri.....	34
Şekil 3.8.	:Taksim, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri.....	34
Şekil 3.9.	:Taksim, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri.....	35
Şekil 3.10.	:New Babylon.....	35
Şekil 3.11.	:New Babylon.....	35
Şekil 3.12.	:New Babylon.....	38
Şekil 3.13.	:Bozcaada, Türkiye'den kullanıcı tarafından belirlenen ev seçimi.Konteyner ev.....	40
Şekil 3.14.	:Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev.....	40
Şekil 3.15.	:Yona Friedman, Skycity.....	43
Şekil 3.16.	:1959-63, Ville Spatiale.....	43
Şekil 3.17.	:Yona Friedman, Skycity.....	43
Şekil 3.18.	:“Sınırimla Uzlaş!” Ağ arayüzü.....	49
Şekil 3.19.	:Sınırimla Uzlaş! Tezinin işleyiş süreci, sistemler ve kavramlar....	49
Şekil 3.20.	:“Parametrik Mahalle” senaryolarının üretiminde kullanıcı tarafından ve tasarımcı tarafından belirlenen parametreler ile ilgili başlıklar.....	50
Şekil 3.21.	:Anket cevaplar, kullanıcı tercihlerinin dağılımı (veri olarak kullanılan).....	51
Şekil 3.22.	:Mekansal bireyselleştirme,kentsel online kitlesel bireyselleştirme	52
Şekil 3.23.	:Cluster Blaster, çoktan seçmeli soru örneği.....	51
Şekil 3.24.	:Cluster Blaster, görselleştirilen seçici katılım örneği.....	52
Şekil 3.25.	:Cluster Blaster, görsel karşılıklı mekansal seçim örneği.....	52
Şekil 4.1.	:Rahatsız bir sandalyede konfor aramak.....	55

ÖZKENİN ORTAYA ÇIKIŞI: MİMARLIK İLE KULLANICI DİYALOGU

ÖZET

Modernlik, aynı zamanda hem doğal, hem de tanrısal olan, hem akıl karşısında saydam hem de yaratılmış olan kutsal dünyayı sekteye uğratmıştır. Onun yerine, son erekleri insanın artık ulaşamayacağı bir dünyaya göndererek, akla ve dünyevileşmeye ait bir dünya koymamış; gökten yere inmiş, insanlaşmamış bir Özne ile teknikler tarafından kullanılan bir nesneler dünyası arasındaki ayrılığı dayatmıştır.

Öznenin dünya ile kurduğu ilişki artık kendi özneliliği dahilinde değil teknikler tarafından kurulmaya başlamıştır. Böylelikle özne etken konumdan edilgen konuma geçmiştir. Deneyimleri, seçimleri, yaşama sistemi teknikler tarafından kurgulanan özne kendi öznel bilgisini kullanabileceği ortamı bulamamaktadır, sonuna kadar belirlenmiş sistemler düzeni içinde.

Öznenin etken konuma geçebilmesi, teknikler dünyasının belirlenmiş kuralları içinde öznenin kendi bilgisini ortaya koyabileceği boşlukları sağlayabilmesi ile gerçekleşecektir. Özne, tamimiyle tanımlanmamış bir olgu ile karşılaştığı anda onu anlamlandırmak için kendi öznel bilgisini kullanma yolunu seçer. Böylelikle özne etken konuma geçer. Öznenin etken konuma geçmesi yine teknikler tarafından yaratılan sistemler düzeni içinden gerçekleşecektir. Çünkü modernizmin yeniden tanımlanması, akılcılaştırmayla öznelleştirilmenin yeniden tanımlanmasıyla mümkün olacaktır. Çünkü modernlik tek bir ilkeyi, hele de aklın egemenliğini engelleyen şeylerin yıkımını temel almaz; Akıl ile Özne'nin diyalogundan oluşur.

Mimarlık disiplini bu diyalogun sağlanması üzerine kurulmuş bir disiplindir. Mimarlık özneye deneyimleyeceği mekanı sunarken, mekanı öznenin özneliliği doğrultusunda kurmaktadır. Özne mekanının kullanıcısı konumundadır ve mekansal deneyimini tekniklerin kendisine sunmuş olduğu mekan bilgisi üzerinden kurmaktadır fakat deneyimlediği mekanı deneyimlediği süre boyunca değişen istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Mimarlık disiplininin mekanı üretmesi ile mekanın, kullanıcısının etkisi ile değişmesi ve dönüşmesi arasındaki ilişki mimarlık ile kullanıcı arasındaki diyalogun kurulması demektir.

Bu diyalog iki bağlamda kurulmaktadır. Müdahale modeli ve müzakere modeli bağlamları mimarlık ile kullanıcı arasındaki diyalogun niceliğini belirtmektedir. Müdahale modeli öznenin yapılaşmış çevre üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisini mimarlık disiplini bilgisi dahilinde olmadan kendi öznel bilgileri dahilinde kullanması ile ortaya çıkan bir modeldir. Bu bağlamda mekanın bilgisi, mimarlık disiplini üzerinden üretilmeye başlar ve kullanıcı bilgisi üzerinden üretilmeye devam eder.

Müzakere modeli öznenin yapılaşmış çevre üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisini mimarlık disiplini bilgisi dahilinde ortaya konması ile ortaya çıkan bir modeldir. Bu bağlamda mekanın bilgisi, mimarlık disiplini bilgisi ile kullanıcı bilgisi üzerinden eşzamanlı olarak üretilir.

APPEARING OF THE SUBJECT: DIALOGUES BETWEEN ARCHITECTURE AND USER

SUMMARY

Modernity, interrupted the holly world that is both natural and divine, both clear against mind and created. Instead of that, it imposed the sepeparation between subject and the world based on the objects taht used by techniques.

Relationship between the world ant the subject set up by the techniques not anymore by the subject's subjectivity . By the way, subject's position changeover from effectivity to the position of passivity. It is not able to reach the ideal environment by the subject that experiences,choices ant the style of living is built up by the techniques .

Subject uses his/her own knowledge to explain the meaning of the things in an undefining atmosphere. This the way to pass to the position of the effectivity. Effectivity of the subject will ocur in the environment of the modernism (the world of the techniques) Because, re-definition of the modernizm will again be meaningfull by defining the rationalism and subjectivity. Modernity is based on the dialogue between mind and subject not based on a single principle that demolish things that block the hegemony of the rationalism.

Subject is the user of the spaces. Spaces are set up by the discipline of erchitesture with the knowledge of the subjectivity of the user. Spaces are related with the user's own choices and necessities so taht discipline of architecture is based on to build up the dialogue between building environment an the user.

The dialogue between architecture ant the user forms in two different context;

Intervention model (is a model which) indicates subject's modify and transform effect on constructed(designed) environment apart from architectural discipline knowledge.

According to this context, knowledge of space is produced seperately/consecutive with knowledge of architectural discipline and knowledge of user.

Debate model (is a model which) indicates subject's modify and transform effect on constructed(designed) environment in forms of architectural discipline knowledge.

According to this context, knowledge of space is produced simultaneously with knowledge of architectural discipline and knowledge of user.

1.GİRİŞ

Giriş bölümünde 3 başlık altında tezin araştırma konusunun ortaya çıkışı, tez çalışmasının amacı ile tez çalışmasının bölümleri hakkında bilgi verilerek, tez çalışmasına giriş yapılmaktadır.

1.1 Çalışmanın Ortaya Çıkışı

Şehirlerin ve insanların ekonomik ve politik durumları, bu gibi hareketlerin etkilerine maruz kalışları zaman zaman planların dışına çıkmayı zorunlu kılmaktadır. Canlıların bu durumlara özgü 'uyum sağlama' yetileri bu yarım kalmışlıkları farklı sonuçlara götürebilmektedir. Planları değişmeye zorlayan 'bozgunlar', insanlar tarafından yeni ufak zaferlere ya da 'idare etme' durumlarına dönüştürülebilmektedir. Dünya üzerinde çok farklı yerlerde ve farklı disiplin alanlarında rastlanabilen bu tip, planlama dışı gelişen durumları, sonradan ortaya çıkan olasılıkları mimarlık üzerinden incelemenin kişiyi yapıya ve kullanıcısı olan insana ulaştırması beklenen sonuçtur. Farklı bozgunlara benzer bir 'dürtü' ile karşılık veren insan, yarım kalmışlıklar üzerinden benzer sonuçlara ulaşabilmektedir. Bu dürtü hisler değil, sadece sonuçlar üzerinden okunabilecek son derece tanımsız bir olgudur.

Bu tez çalışmasının ortaya çıkış noktasının somut sonuçlardan biriyle 'rastlantısal' bir karşılaşma / çarpışma olduğu söylenebilir. Sözü geçen somut örnek tanımsız / belirsiz dürtü ile ilgili yetkin bir farkındalık düzeyine ulaşmayı sağlayacak kıvılcımın çıkmasına neden olmuştur. Bir ateşleyici imge olarak ele alınabilecek bu örnek Şekil 1.1'de görülmektedir. İlk bakışta burayı yaşama mekanı edinmiş kullanıcıların günlük yaşam aktivitelerinden kalma izlerle donanmış, inşaat süreci henüz tamamlanmamış bir yapı görülmektedir. Çıkış noktası niteliğinde incelenen yapı Gürcistan'da yer almaktadır. Asıl işlevi için belirlenen program içinde bir takım yapı elemanları eklenemeyerek inşaatı tamamlanamamışken, mevcut haliyle kullanıma açılmıştır. Asıl inşa işlevini yerine getiremediği süre zarfında yönetim tarafından göçmenlerin kullanımına bırakılmıştır. Eksik olan kısımların yapıyı kullanan göçmenler tarafından tamamlanması ile ortaya çıkan sonuç, yapının kullanıcısı olan kişilerin ihtiyaçları ve içinde bulundukları ekonomik durum doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Yapının Gürcistan'da veya herhangi başka bir yerde bulunmasının önemi yoktur. Farklı yerlerde farklı etkileyenlerle ortaya çıkmış örnekler çok çeşitlidir. Ancak hepsinde benzer bir dürtü ile ortaya çıkmış organik bir oluşum sistemi gözlemlenebilmektedir. Bu sistemi destekleyen örnekler çoğaldıkça mimarlık disiplininin ulaşmayı hedeflediği birçok durum için bir çözüm alternatifi elde edilebilmektedir. Sezilen ve somut örneklerde kendini gösteren bu organik sürecin, mimarlık disiplininin çeşitlilik yaratma, farklılaşma, devinim yaratma ve benzeri çabaları için bir alternatif çözüm olabileceği düşünülebilir. Bahsedilen organik oluşum sistemi yapıyı / nesneyi / durumu, kullanıcısının müdahalesine açık bırakmaktadır. Böylelikle kendiliğinden oluşan bir çeşitlilik ve süreklilik ortamına ulaşılabilir.

Tezde, sadece sezgi ile mevcut tanımsız dürtünün somut örneği olarak yer alan sözü geçen yapı, bu organik sistemi fark etmek için gerekli akıl sıçramasının gerçekleşmesini sağlamıştır. Bir sıçrama / bir çıkış noktası niteliğindeki bu örneği önemli kılan özelliği geçirdiği organik oluşum süreci sonunda sahip olduğu çeşitliliktir. Örnekte görülen çeşitlilik kullanıcısının müdahalesine açık olmasından kaynaklanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Mimarlık ürünü, bitmiş bir üretim değil, kullanıcı ve doğa üzerinden devam eden bir bilgi üretim alanıdır. Bu durumda mimarlık nesnesinin bilgisini üreten ve değiştiren sadece mimar değil birçok başka “girdi” ve “kullanıcı”dır.

Ani zorluklar altında kişiler – kullanıcılar – acil cevap arayan sorunlara kişisel çözümler oluşturmaktadır. Bitmemiş ve içinde derhal yaşanması arzulanan Şekil 1.1'deki örnekte, kişilerin buraya bitmemiş halde yerleştiklerini ve her kullanıcının kendi yaşam bölgesini kendi acil çözümleriyle tamamladığını görmekteyiz. Benzer bir ihtiyaçla yola çıkan kullanıcılar kendi kişisel tercihlerine göre çok çeşitli sonuçlara ulaşmaktadır. Kullanıcıların, genel anlamda ise öznelerin rastgele bir araya gelişlerindeki rastlantısallık, kişilerin kendi aralarındaki farklılaşma, tercihlerine ve üretimlerine de yansımakta, bu sayede yaşama mekanlarında zengin bir olasılıklar bütünü elde edilmesini sağlamaktadır. Mimar bu olasılıkların farkına varabilir ve çeşitliliği kayda değer bir noktaya kadar zorlayabilir. Ancak tek ekibin, tek kişinin, tek bakışın üretimi bu topluca gelişen sosyal organik sisteminki kadar etkin olamayacaktır. Bu durum, çeşitliliğin ve mimarlığın barındırmayı tercih ettiği devinim

halinin sağlanmasında bir alternatif sistem olarak görülürse, mimar bunu sağlamak için organik sistemin aktörlerini tasarımının içine aktif olarak dahil etmelidir.

Bu çalışmada kullanıcının (mimarlık ürününün kullanıcısının) mimarlık üzerindeki etkisinin önemi vurgulanmaktadır. Bu etkinin önemi, kendi somut örnekleri içinden ortaya konmaya çalışılmış ve bunun değeri tartışılmıştır. Kullanıcı etkisinin tasarım kalitesinde, bu alternatif üzerinden değeri ortaya konup, çalışmanın yola çıkış noktasında bahsedilen sezgisel dürtü de tanımına kavuşturulduktan sonra bu değer üzerinde bilgi üretilmeye çalışılmış ve yeni açılımlar araştırılmıştır.

Şekil 1.1. : Gürcistan'da geçici süreliğine göçmenlere bırakılan yapı.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışması temel olarak iki ana bölüme ayrılmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın ortaya çıkış amacı doğrultusunda, öznenin öznel bilgisine ulaşabilmek ve ulaşamamak ile ilgili olan ve öznenin konumunu ortaya koyabilecek iki kavramdan yola çıkılmaktadır. Bu kavramlar edilgenlik ile etkenlik kavramlarıdır. Bölüm dahilinde öznenin edilgen olma hali ile öznenin etken olma hali modernleşme süreci bağlamında ele alınmaktadır. Öznenin konumunun bu çerçeveler bağlamında değerlendirilmesi çalışmanın amacı doğrultusunda yapılmakta olan bir saptamadır. Vurgulama öznenin dönüştürücü gücünün ancak

öznenin etken olma hali ile sağlanabileceği üzerine yapılmakta, fakat modernleşme süreci içinde öznenin öznel bilgisini kullanabilme ve dolayısıyla çevresi ve ortamı üzerinde kendi öznel etkisini ve bilgisini kullanamayacağı yönde bir yönlendirilmeye tabi olduğu da bu bölüm dahilinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda ikinci bölüm öznenin edilgen durumunun kurulduğuna işaret ederek, yine de öznenin etken durumunun mümkün olduğunu ve ortaya çıkması gerektiğini işaret etmektedir.

Üçüncü bölüm, ikinci bölümde yapılan saptamanın ardından, bu saptamanın gösterdiği duruma uygun düşen tez araştırmasını kapsamaktadır. Öznenin etken olma haline mimarlık disiplini üzerinden bakılmaktadır. Özne olarak mimarlık nesnesinin kullanıcılarından bahsedilmektedir. Kullanıcının etkinliğinin mimarlık disiplini üzerindeki etkileri iki model üzerinden değerlendirilmektedir. Birinci model müdahale modeli ikinci model ise müzakere modelidir.

Müdahale modeli, öznenin etkinliğini müdahale yolu ile gösterdiği durumlarda mimarlık bilgisinin, mimarlık bilgi üretimi kontrolü dışında dışardan gelen bir müdahale ile dönüştüğünü ve buna bağlı olarak ise önceden tahmin edilemeyecek değişimlere sebep olduğunu göstermektedir.

Müzakere modeli, öznenin etkinliğini müzakere yolu ile gösterdiği durumlarda mimarlık bilgisinin, mimarlık bilgi üretimi kontrolü dahilinde dönüştüğünü ve buna bağlı olarak dönüşümün ve değişimin mimarlık disiplini bilgi üretimi içinde önceden belirlenebilecek şekilde dönüştüğünü göstermektedir.

Bu kapsamda üçüncü bölüm, öznenin etken konumu üzerinden, etkinliğini mimarlık disiplini bilgisinin, mimarlık nesnesi üzerinden dönüşümünü farklı karakterlerde etkilediği üzerine kurulmaktadır.

Tez çalışmasını oluşturan iki ana bölümün ardından sonuç bölümünde araştırmanın sonuçları değerlendirilmektedir.

2. ÖZHENİN KONUMU

Öznenin konumu, insanın varlık olarak olaylar ve durumlar karşısında gösterdiği tavrın ne şekilde biçimlendiği ile ilgilidir. Bu biçimleniş hem kişinin kendisi ile ilgili hem de içinde yaşadığı, var olduğu ortam ile ilgilidir. İnsanın belirleyicisi, doğumundan itibaren ortamdır. İnsan içinde bulunduğu ortamın dili -olaylar ve durumlar karşısında takındıkları tavır ve dil- ile varlığını kurmaya başlamaktadır.

Böyle bir durumda insan, ortamın bir üretimi olduğu düşünülürse, ortam tarafından şekillenen ve kendi ortamı ile aynı dili gösteren bir varlık olarak kurulacaktır. Bu durum, herhangi bir olumsuz anlam oluşturmaması amaçlanmaksızın, tezin bu bölümünde edilgenlik kavramı ile anlatılmaktadır. Öznenin edilgen konumu ile belirtilmek istenen durum, öznenin içinde bulunduğu, etkisi dahilinde olduğu ortamın öznenin benliğini oluşturmaması üzerinde sahip olduğu kurucu etkidir. Anlam bu nedenden ötürü olumsuz değildir. Anlattığı şey, özne üzerindeki etkisinin varlığıdır.

İnsan, özne olarak, salt içinde bulunduğu ortamın dilinin bir ürünü değildir. Özneyi bir diğerinden ayıran ve farklı öznelliklerin oluşmasını sağlayan şey ise öznenin ortamdaki aldığı bilgileri ne şekilde bir araya getirdiği ve ne şekilde içselleştirdiği ve bu içselleştirmelerin yansımalarının ne şekilde ortaya çıktığı ile alakalı bulunmaktadır. Bu durum öznenin kendi tavrını oluşturmaması ile karşılık bulmaktadır. Öznenin kendi tavrını göstermesi ise etkenlik kavramı ile anlatılmaktadır. Öznenin etken konumu ile belirtilmek istenen durum, öznenin içinde bulunduğu ortamın kuruculuğu içinde göstermiş olduğu var olma biçimidir. Ortamdan aldığı bilgi ile kendi kurgularını oluşturabilme halidir.

Bu bağlamda, bu bölümde sırasıyla öznenin edilgen konumu ile öznenin etken konumunun bilgileri üzerinde durulmaktadır.

2.1. Öznenin Edilgen Konumu

Öznenin edilgen konumu, öznenin etkilenen bir varlık olması dolayısıyla yani ortamın bilgisi ve dili (burada dil ile kastedilen sadece iletişim dili değil yaşama dili

ve yaşayış bilgisidir) dahilinde onun içinde onun biçimlendirilişine uyum sağlayan bir varlık olması dolayısıyla bir başka kuvvet tarafından kuruluşunu temsil eder.

Öznenin edilgen konumu daha çok modernizm ile doğmuş bir süreçtir. Modernizmin üretim biçimleri ve toplumsal yaşam üzerinde yapmış olduğu köklü değişimlerin etkisi ile bu üretim biçimlerinin gerekli kıldığı sisteme bağlı olarak gelişmek durumunda kalmıştır. Modernizmin modern bireylere ihtiyacı olacaktır. Modern birey inşaa, modernizmin ortaya çıkarttığı üst-kurumlar (yeni sistemlere bağlı olarak doğan) tarafından hazırlanmaktadır. Modern birey, modern sistemlerin doğuşunun ardından bu sistemlerin karşılığı olan kurumlar ile uzmanlaşmış disiplinlerin sistemlerini kullanacak olan kullanıcılar olarak hazırlanması gereken insanlar olarak düşünülmektedir. Bireyin yeni kimliği üst kurumlar tarafından verilebilmektedir. Yeniden modellendirme sistemi diyebiliriz bu sisteme (Akay,1999).

Edilgenlik kavramı bir başka anlamıyla disipline edilmekle de ilgili bir kavramdır. Modernleşmenin etkisi ile yeni üretim teknolojilerinin işleyiş mantığına bağlı olarak değişen toplumsal yapı ile doğan kurumlar iktidar ilişkileri üzerine kuruludur. İktidar ise doğası gereği disiplinler özneler yaratır (Tekelioğlu,1999).

Aydınlanmacıların iyi niyetli bir şekilde hazırladıkları “ disiplin toplumu” modernlik içinde, git gide denetlenen ve yönlendirilenlerdir modern bireyler (Akay,1999).dolayısıyla öznenin edilgen konumunu temsil eden adlandırma öznenin birey olarak inşaa edilmesidir.

Bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasaı dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. Özne sözcüğünün iki anlamı vardır: denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabii kılan bir iktidar biçimi telkin ediyor. (Foucault,2005)

2.1.1. Bireyin Ehlileştirilme Süreci; "Konvansiyon Oluşumu"

Öznenin birey olarak inşaa, tam anlamıyla bireyin ehlileştirme süreci, modernizmin oluşum süreci içinde gerçekleşir. Modernizmin birey inşaa, toplumsal bir var oluş üzerinden gerçekleştirilir.

Touraine, rasyonalite ve beraberindeki akılcı düşüncenin gelişimi ile başlayan bireyin ehlileştirilmesi sürecinde aynı zamanda hem evrensel bir ilkeye – akılcı düşüncenin kanıtladığı gerçeğe- başvurulup, hem de bireycilik savunulamayacağını ifade etmektedir.

Aynı zamanda modernite, yani akılcı düşüncenin gelişimi aydınlanmayı sağlamış olmasının yanında aydınlanma pahasına başka değerlerinde oluşmasına neden

olur. Modernite, yine öznenin bireyselliğine bağlı olarak beliren olumsuzluğun, çeşitliliğin, belirsizliğin, dik başlılığın ve ayrıksılığın da düşmanıydı.

Modernizmin konvansiyonu oluşmaya başlamaktadır.

Touraine, modernlikte değişim ve ardı ardına gelen olayların yanı sıra, akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştığını da dikkat çekmektedir. Bu durum da beraberinde toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinde artan farklılaşmayı getirmektedir.

Touraine, batı düşüncesini diğerlerinden ayıran en büyük özelliğinin, akılcılığa tanınan temel rolden daha geniş bir fikre, akılcı toplum fikrine geçmeyi istemiş olması olduğunu ifade etmektedir. Akılcı toplum'da akıl bilimsel ve teknik etkinliği yönetmenin yanında, insanların yönetimini de elinde tutmaktadır.

Toplum ahlaksal yargı ilkesi olarak Tanrı'nın yerini alır ve bir araştırma konusunun çok ötesine geçerek, davranışları açıklama ve değerlendirmeye yönelik bir ilkeye dönüşür (Touraine,1994).

Toplum bilimi, öncelikle, çıkarları Ockham'lı William ve Padova'lı Marsilio tarafından savunulan papalar ve imparatorlar arasındaki mücadeleler sırasında, özellikle de Machiavelli'nin siyasal eylem ve kurumları ahlaksal, yani dinsel, bir yargıya başvurulmaksızın yargılama konusunda gösterdiği irade sayesinde ve bir siyasal bilim olarak doğar. (Touraine,1994)

Touraine Diderot' ya referans verirken, onun aydınlanma hareketinin merkezinde, bireysel tutkuların karşısına "genel iradenin akılcılığı"nı koyduğunu ifade etmektedir. Ansiklopedi'de doğal hukuk fikrini çözümler ve şöyle ifade eder : "kendi özgül iradesinden başkasına kulak vermeyen insan, insan türünün düşmanıdır... Dolayısıyla, genel irade, her bireyin içinde yer alan ve tutkularının sessizliği dahilinde, insanın benzerlerinden isteyebileceği ve benzerlerinin de ondan isteme hakkı bulunan şey üzerine akıl yürüten salt anlaksal bir edimdir" (Touraine,1994).

İnsan, artık, Tanrı'nın kendi imgesinden hareketle yarattığı bir varlık değil, rolleriyle, yani statülere bağlı olan ve toplumsal sitemin iyi biçimde işlemesine katkıda bulunması gereken tutumlar tarafından tanımlanan bir toplumsal edimcidir. Çünkü İnsan yaptığıyla özdeştir, gözünü toplumun ötesine, yani Tanrı'ya, kendi öz bireyselliğine ya da kökenlerine çevirmemeli, iyiliğin ve kötülüğün tanımını toplumsal bünyenin yaşamını sürdürmesi ve işleyebilmesine yararlı ya da zararlı olan şeyler dahilinde aramalıdır (Touraine,1994).

Modernist görüşün temel ögesi işte bu toplumbilimselciliktir.

Modern bir toplum yaratılacaksa, toplumu oluşturan bireyler buna hazırlanmalıdır. Modern insan der Walter Gropius, artık tarihi giysileri değil modern kıyafetleri giyer ve aynı zamanda kendine ve zamanına uygun olan, günlük kullanımın bütün modern aletleri ile donanmış modern eve ihtiyaç duyar.

David Harvey'in, The Condition of Postmodernity başlıklı kitabının temel tezlerinden biri, postmodernizmin kökenlerini belirlemenin ve yaşamın böylesine farklı alanlarından gelen bu kadar çok insanın, niye aynı tavrı benimsediklerini açıklamanın mümkün olduğu üzerinedir. Modernleşme ile oluşan toplum fikrinin bireyin önünde olması Harvey'in belirttiği durumu açıklar (Harvey, 1991) .

Kitapta savaş sonrası kapitalizmin 1973-75 yılları arasında yaşadığı ilk büyük ölçekli krizin, bir dizi düzenlemeyi gerekli kıldığını ve bu düzenlemelerin de, bizlerin yaşantılarını kökten değiştirdiğini öne sürülmüş, savaş sonrası dünya ABD'nin askerî ve ekonomik hegemonyası altında ve Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı kesin bölünmelere dayanarak yaratılmıştı. Bu sistemin temelinde de, ulus devlete dayanan bir güç sistemi ile geniş anlamda Fordist (seri üretim ve kitlesel tüketim) ve Keynesci (müdahaleci devlet ve işgücü, sermaye ve ulus devlet içinde yer alan diğer güçler arasında politik dengeye dayanan bir sistem) olarak adlandırılabilen bir üretim sistemi ve politik sistem yatmaktaydı. Büyük ölçüde güvenli bir dünyadır, çünkü ortada hâkim bir güç vardı ve oyunun temel kurallarını ve çelişkilerin ana hatlarını anlayabilmek kolaydır (Harvey, 1991).

Bireyin ehlileştirilmesi ile ilgili Virilio'nun görüşleri ise yer yer Foucault'nun görüşlerine yaklaşmaktadır. Foucault akıl hastalığıyla, cinsellikle, tıpla, hapsedilmeyle bağlantılı olarak bedeninin tarih boyunca nasıl ehlileştirildiğini incelemiştir. Her türlü muhalefeti asimile eden bir iktidar anlayışına varmıştı (Çabuklu, 1999).

Foucault'un görüşlerinin temel noktası yine Touraine'in bahsettiği gibi modernizmin toplumsal yapısı ile ilgilidir. Modernizm ile ortaya çıkan her türlü kurum, insanı toplumsal bir yapı içine sokarak işleyişinin devamlılığını bu şekilde kurar.

Toplumsal bir sistem yaratmanın yolu da "norm" oluşturmaktan başka bir şey olmayacaktır. Normal olan ve Normal olmayan konumda bulunmak seçenekleri arasında bırakılan insan, toplumsal olanın dışına çıktığı takdirde, genel işleyiş içinde etkisini yitirmek durumunda kalacaktır.

Foucault'un öznenin ehli durumunu açıklayan başka bir saptaması ise sorunsallaştırma üzerindedir; Öznel deneyim biçimlerinin "sorunsallaştırmalar" yoluyla oluşturulduklarını, geliştirildiklerini ve dönüştürüldüklerini öne sürer Foucault.

Sorunsallaştırmayı da şu şekilde tarif eder: sorunsallaştırma bir şeyin doğru ve yanlış oyununa sokularak bir düşünce nesnesi halinde kurulmasıdır. (Keskin,2005)

Davranışlarımızın doğru davranışlar normuna uyması ile uymaması arasında özne tercihini yapmak için çok da serbest davranmamaktadır, toplumsal olanın içinde yer alabilmek için.

Foucault'ya göre öznesi olarak tanıtıldığımız deneyimlerin kurulmasını gerçekleştiren söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerin merkezinde bir iktidar alanı vardır, ama bu iktidar biçimi üretken yaşamı desteklemeye, yaşamın sağladığı güçleri sınırlamaya değil arttırmaya yönelik, yani pozitifdir (Keskin,2005).

Nesnesi yaşam olan iktidarın düzenleyici ve denetleyici nizamlara olan ihtiyacını karşılamak amacıyla normlar oluşturulmaktadır iktidar tarafından. Böylece bir "normalizasyon toplumu" oluşturur. Normlara uymaya alıştırılan insanlar ve onları normalleştiren toplum...(Keskin,2005).

Yine aynı şekilde iktidar şiddet kullanmadan bedeni kuşatır ve onu itaatkar ve uysal hale getirir. Bunu da bilgi alanının kullanarak yapmaktadır. Deneyim kurarak insanları bu deneyimin öznesi olarak yine insanların kendilerine tanıtır ve onlara birtakım hakikatler dayatır (Keskin,2005).

Kahvaltıya McDonald's'a gittik. Çok komik. Bakın neler veriyorlar. İşte "Mutlu Mönü"den çıkan hediyeler. Seni mutlu etsin diye. Evet ama bu çocuklar için.Oraya çocuğumu mutlu etmek için gidiyorum. Çocuğum da orada beni hayal kırıklığına uğratmamak için mutluymuş gibi yapıyor. Ama kimin umurunda! Oyun gayet iyi işliyor. Bu da şu demek: Onu seviyorum...(Zizek,2006)

2.1.1. Bireyin Ehlileştirilme Süreci; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma

Bireyin ehlileştirilme sürecinin süreci bağlamında nu sürece ait örnekler seçilmiştir. Seçilen örneklerin sayısı çoğaltılabilir, niteliği arttırılabilir örneklerdir, fakat bu bölümde seçilmiş olan örnekler öznenin edilgen konuma geçişini etkileyen örneklerin sadece birkaçı olmak durumundadır.

Modernleşme döneminin oluşturduğu sisteme ait anlamaları aktarmaya yönelik örnekler bu anlamların içinde öznenin modernleşmenin dinamikleri içinde geri planda kaldığını göstermektedir.

Güvenlik: Güvenlik ancak, arzuların dik başlı, ele avuca sığmaz ve istikrarsız (ve patlayıcı) dışavurumu düzenin, yani "bir kez kurulduktan sonra insanın bir şeyi ne zaman, nerede nasıl yapması gerektiğini belirleyen ve böylece benzer durumlarda tereddüt ve kararsızlığı engelleyen bir tür tekrarlama takıntısı "nın yerine geçerse

sağlanabilir. Kararsızlık hoş bir ruh hali değildir ve dolayısıyla düzenin dayatılması bu bakımdan somut yarara sahiptir. Bununla birlikte zorlayıcı ve bu nedenle insan özgürlüğünü kısıtlayıcı olduğu için düzen, “bastırılan ihtiyaçlar”ın isyanıyla hırpalanır ve böylece sürekli tehdit edilir (Bauman,2005).

Fordist Fabrika: İnsan faaliyetlerini, her türlü kendiliğindenlik ve bireysel inisiyatifi sınırlı tutulup, zihinsel yetenekler kullanılmaksızın tartışmasız ve mekanik biçimde izlenmesi gereken basit, rutin ve genellikle önceden tasarlanmış hareketlere indirgeyen, modern bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. (Bauman,2005).

Şekil 2.1. : Fabrika.

Bürokrasi: Memurların kimliklerinin ve toplumsal bağlarının, şapkalar, şemsiyeler ve paltolarla birlikte vestiyere bırakıldığı, böylece sadece emir ve talimatlar kitabının, içerdiklerinin eylemlerine, orada kaldıkları sürece rehberlik edebildiği, en azından doğal eğilimi bakımından Max Weber’in ideal modelini andıran bürokrasi, (Bauman,2005).

Panoptikon: Gözetledikleri kişilere asla güvenmeyen, her an uyanık sakinler ve gözetleme kuleleri ile panoptikon (İngiliz yarırcı filozofu Jeremy Bentham tarafından tasarlanmış olan ünlü modern hapishane projesi.) (Bauman,2005).

Kendi çağının İngiltere’sinde, varolan kurumlarda bir reform yapmaya kalkışan Bentham’ın örnek hapishanesi, bir daire şeklinde, hapishane müdürünün merkeze yerleşip her mahkumu gözlemek ve yönetmek imkanına sahip bulunduğu bir yapıdır. Panaptikonun, Jeremy Bentham’ın modernist ve yarırcı bakış açısından, mahkumların fiziki koşullarını geliştirmek açısından olduğu kadar, maruz kaldıkları muameleyi iyileştirmek bakımından da devrimci bir proje olmasına karşın o Michel Foucault’nun postmodernist bakış açısından modern disiplinler iktidarın ‘mimari bir eğretilmesini ifade eder. Başka bir deyişle, eserlerinde zaman zaman modern dönemde, öznenin disiplinler pratiklerle, nesneleştirici disiplinlerin bir nesnesi olarak kuruluşu sürecini analiz eden Foucault’a göre, panaptikon, uyruklarda, iktidarın otomatik olarak işlemlerini sağlayan, onlarda sürekli bir izlenebilirlik hali yaratan, sadece ve sadece bireylerin verimlilik artışıyla ilgilenen okul, hastane, fabrika, kışla benzeri kurumların mükemmel bir temsildir. Modern olan bu kurumlar, daha aydınlanmış, ileri ve rasyonel bir çağın insani ürünlerinden ziyade, yayılan bir iktidarın etkin ve bireyi tedirgin eden araçlarıdır.

Toplama Kampı: İnsan uysallığının laboratuvar koşullarında sınındığı ve yeterince uysal olmadığı sanılan herkesin gaz odaları ve Auschwitz krematoryaları için seçildiği yer (Bauman,2005).

Şekil 2.2. : Toplam Kampı.

Kitlesel-Kişiselleştirme/Bireyselleştirme (Mass-Customization) : Modern toplumların kurucu ve asli özelliklerinden olan "toplumsal hareketlilik": İnsanların hareketi, emtianın hareketi, paranın hareketidir(Bilgin,2002).

Fakat modern toplumun ve üretimin harekete olan ihtiyacının yanında kontrolü de kaybetmemesi ve bazı diğer ilkeleri de üretmesi gerekirdi. Bu bir yandan hareketi ve değişimi sağlamak ama bir yandan da üretimi hızlı ve kontrollü tutmayı sağlayacak olan "standartlaşma"dır. Bu standartlaşma ise biçimsel farklılaşma ile kendi üretim standardını bozmadan çeşitlilik sağlar. Yani "aynılaşma" biçimsel farklılaşma ile telafi edilir. Biçimsel farklılaşma "dışarıdan" müdahaledir; nesnenin içsel yapısından ya da üretim sürecinden kaynaklanmaz; varlığın ve zamanın izini taşımaz. Tam tersine, aynılaşma, birbirinin yerini alabilme eğilimini gizlemeye, "farklı gibi göstermeye" yönelik bir müdahaledir. Bu durumda parçayla bütün, strüktürle detay, zeminle yüzey, içerikle biçim arasındaki birbirine kenetlenme, birbirini koşullama/var etme/işaret etme ilişkisi çözülür; ilişkiler rastlantısallığa ve keyfiliğe meylederler: Aslında her şey aynıdır, ama her şey birbirinden farklı gibi gözükür! Sürekli "harekete" muhtaç olan piyasa toplumundaki artifaktlar dünyasının uç noktasına kadar götürülmüş manzarası budur (Bilgin,2002).

Şekil 2.3. : (soldaki) İşlevsel formunu bulmuş objelerin isteğe bağlı biçim çeşitliliğine örnek.

Şekil 2.4. : (sağdaki) Bonetto, 1969, plastik masa raf ünitesi. Sınırlı Çeşitlilik.

Toplu Konut: Modernizmin standart ve hızlı üretim modeli insanların yaşama alanı ihtiyacına da müjdeli bir çözüm bulmaktadır. Fakat standartlaşma sadece mekanda ve üretim teknolojisinde olamayacaktır, bunun öncelikli şartı toplu konuttaki mekanda yaşayacak insanların da toplu konutun standardına uygun hale getirilmesi yolunda da olmak durumundadır. Toplu konut, modern üretimin harika buluşudur; mekan boyutları, kullanılan arsa alanı ve hacminin minimum kullanımları ile daha çok insan ev sahibi olabilecektir.

Şekil 2.5. : Pruitt Igoe Mahallesi Toplu Konutları. Amerika.

Mimarlık: Jacques Tati modernizmin akılcılık anlayışı ile birlikte modern mimarinin modern insanın mekanını oluşturma fikrini Mon Oncle filmi ile eleştirmektedir. Resimdeki kare, bahçede oturan insanların evin kapısından bahçedeki oturma alanına kadarki yürüme hikayesini konu alan bölümünü imgelemektedir. Ev ile oturma yeri arasındaki geçişi sağlayan tek bölge çimenle kaplı bölgedir ve yuvarlak taş noktalar üzerine basılarak çimenlere zarar vermeden oturma alanına ulaşılır. Adeta sekerek... Çimenlere basmamak için bir sağa bir sola sıçrayarak... Peki ama neden? Diye sorar Jacques Tati . Mimarinin insanın doğal olarak kendilerin belirleyeceği hareketlerine bu kadar müdahale etmesi Touraine'in de belirttiği gibi modern mimarlığın akıl ile özne arasındaki diyalogu kurmayı unutmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 2.6. : Film: Mon Oncle, Jacques Tati.

2.2. Öznenin Etken Konumu

Öznenin etken konumu, bugün içinde bulunduğumuz ortamın iktidar ilişkilerinin kırılma durumunu temsil eder. (Foucault,2005) İktidar çok baskın olarak öznenin belirleyicisi olsa da iktidar ilişkilerinin etkisini yitirdiği durumlar öznenin etken konuma geçtiği anlarda ortaya çıkmaktadır.

Özne, kendi çevresi içinde öznel tercihleri doğrultusunda var olabildiği sürece etken konumdadır.

Öznenin ve Öznenliğin Ortaya Çıkışı:

Simmel “yabancı”yı modernliğin simgesi, adeta logosu olarak sunar; günümüzdeyse seçilmesi gereken logo (simge) göçmen işçi olacaktır., hem belleğiyle hem tasarımlarla dolu bir yolcu olan, kendini geçmişle geleceği,kültür mirasıyla meslekive toplumsal uyumu bağdaştırmak için gösterdiği çabada keşfeden ve oluşturan göçmen işçi...

Modernliğin tek bir çehresi değil, birbiriyle karşılıklı konumlanan iki çehresi vardır ve bunların arasındaki diyalog modernliği oluşturur. O iki çehre de *akılcılık* ve *öznelleşme*'dir (Touraine,1994).

Gianni Vattimo Hölderlin'in dizelerini aktarır: Voll Veardienst,doch dichterish wohnet / der Mensch auf dieser Erde (Başarmayla yükümlüdür, ama insan yine de bu dünyada şiirsel olarak yaşar). Teknik eylemin başarıları insanın yaratıcılığını unutturmamalıdır.

İnsan kuşkusuz doğaya aittir ve nesnel bilginin nesnesidir, ama aynı zamanda da özne ve öznelliktir (Touraine,1994).

Özne, bireyin edimci olarak davranma ve edimci olarak kabul görme istencidir.

Bu ulaşılabilecek- önerilebilecek modernliktir, halbuki başarıya ulaşan modernlik bu olmamış; başarıya ulaşan modernlik, dünyaya böylesine bir boyun eğmenin yerine toplumsal bütünleşmeyi koymak istedi. İnsan sahip olduğu, emekçilik, doğurganlık, askerlik ya da yurttaşlık rollerini yerine getirmeli, kolektif yapıya katkıda bulunmalı ve kişisel bir yaşamın edimcisi olacağına kolektif yaşamın amili olmalıydı. Bu durum yarı modernlik olarak değerlendirilir Touraine tarafından.

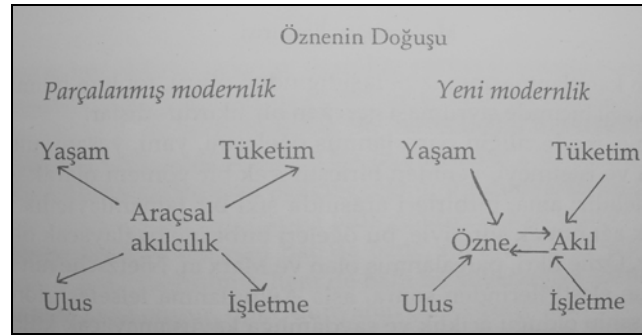
Bireysel öznenin ortaya çıkması için, aklın duyulara galip gelmesi değil, tersine, bireyin kendisinde, özne olma istencinin yanı sıra bir Ben'in var olduğunu kabul etmesi gerekir. Modernlik insanın doğa içinde olmaktansa, kendi içindeki doğayı kabul etmesiyle başarıya ulaşır (Touraine,1994).

..."kendi işimizi yaparız", rollerimizi yerine getiririz, bizden beklendiği gibi tüketir, yolculuk yapar, ya da oy veririz. Birkaç yaşamımız birden vardır ve bu Ben'in kendi kimliğimize ters

düştüğü duygusunu öyle güçlü biçimde yaşarız ki, kimliğimizden, ya bir uyuşturucu aracılığıyla ya da en basitinden gündelik yaşamın zorlamalarına tabi olarak kaçırız.

Bütün bu eleştirilere rağmen farkında olunması gereken önemli bir nokta vardır; Akıl aynı zamanda özgürlüğün aracıdır. Ama akılcılık, efendilerin, modernleştiricilerin, teknokrat ya da bürokratların denetimindeyse ve onlar tarafından, üretim ya da tüketim araçlarına dönüştürdükleri kişilere kendi iktidarlarını dayatmak için kullanılıyorsa, bu kez direniş olumsuz bir nitelik taşır. Temel nokta, dikkat edilmesi gereken an budur (Touraine,1994)

Sonuç olarak, salt temel ilkesi öznelleştirme olan bir toplum düşünmeden, modernliğin tam modernliğe ulaşabilmesini sağlamak için akıl ile özneyi diyaloga geçirmek gerekir(Touraine,1994).

Şekil 2.7. : Öznenin doğuşu diyagramı. Akıl ile öznenin diyalogu yolunda öznenin doğuşu...

(Modernliğin Eleştirisi s:245)

2.2.1. Bireyin Ehlileştirilme Süreci İçinde Karşı Duruşlar; "Konvansiyonun Kırılması"

Öznenin aldığı tavrın ne şekilde ve ne üzerinden incelenebileceği ile ilgili ise kent'e bakmak önemli veriler sağlar. Akpınar'ın belirttiği gibi, son yıllarda kent, kentsel kültür, kentlerin kimliklerinin ve kentsel yaşamın görsel ve metinsel temsiliyeti gibi konular, beşeri bilimler alanındaki kültürel araştırmalar, kent sosyolojisi, kültürel antropoloji, kentsel ve kültürel coğrafya, mimarlık, mimarlık tarihi, kentsel tasarım gibi farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgi odağını oluşturmakta (Akpınar,1994).

Parçalanma ile ilintili modernite kavramı ve modern kentleşme, kent üzerine yapılan tüm araştırmalarda yeni anlamlar kazanarak karşımıza çıkıyor. Değişen kentsel çevre ve kentsel toplum yapısı, 'parçalı' ve 'kaotik' bir yapı sergilemektedir.

Bu parçalı ve kaotik yapı içinde öznenin/öznenliğin akılcılaştırma ile beraber nasıl ortaya çıkabileceği ile ilgili yapılmış, yapılmakta olan ve üzerinde potansiyel görülen durumlar vardır (Akpınar,2007).

Bu bölümün araştırma konusu, öznenin konumunun ne şekilde geliştiğinin ardından, özne ile tekrar diyaloga geçmenin yolunu hazırlayabilecek ortamların tespitleri üzerinedir.

Ortam 1: Popüler Kültür Üzerinden

Özellikle kitlesel iletişim, özgür idea'yı parçalamakta; yönetici grupların dünya görüşlerini, adeta, egemenliği "kendinden menkul" bir erke indirgemektedir. Sonuç olarak, "sıra dışı", "sapkın", "kıyıda-köşede" kalmış görüşlerin de genel geçer kültür ortamlarından uzaklaştırıldığı savlanabilir (Sargın,2003). Fakat bu "sıra dışı", "sapkın", "kıyıda-köşede" kalmış görüşlerin, kitlesel olmadığı için yaratamadıkları etkiler yine de kendi ortamlarında etki taratacak düzeyde olacaktır.

Kısaca egemen kültür, yönetici sınıfın tekdüze yansımasıdır ve iktidarın politik araçları, değerler sistemi içerisinde farklı olanı dışlayan bir süreci ısrarla kurgulamaktadır. Daha da ötesi, kitlenin karşı koyuşunun olası tüm araçlarını da etkisiz kılmaktadır(Sargın,2003).

Özellikle "ideoloji", sorgusuz kabullenilmiş bazı değerlerin " kimin gerçekliği" üzerine oturduğunu saptamaya yönelik önemli bir açılamdır. Özgür birey söylencesi ideolojinin özneleştirme süreciyle yıkılmakta, ancak öte yandan "özne"nin yarı özerk konumunun olasılıkları da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fisk'e göre popüler kültürün metinleri egemen ve/veya karşıt duruşların okunabilirliğine yatkın bir yapı sergilemektedir; dolayısıyla popüler kültür araştırmaları salt teslimiyetin değil, direncin de cismi niteliklerini, üretim ve yeniden üretimin koşulları içinde sunabilmelidir(Sargın,2003) . Çünkü popüler kültür yaratımı kitleler üzerinde iktidar oluşturabilmenin bir yolu olarak ortaya çıkmışsa da, bu ortam aynı zamanda öznenin kendi öznel tavrını ortaya koyabilmesi yolunda kendisine zemin hazırlamaya müsait olmuş bir ortamdır. Öyle ki popüler kültürün yaratımı için hazırlanmış olan ortam içinde her türlü iktidarı barındırabilecek geniş bir uzama sahiptir, öznelere tek tek iktidarının bile.

Ortam 2: Gündelik Yaşam Üzerinden

"Olağan güncel mimarlık" mimarlık bilgisinin kontrolü dışında kendi bilgisini öğreten ve onla var olan gündelik yaşamın, ekonomi politiğin, kullanıcının, vs etkisi ile kendi kendini var eden mimarlık pratikleridir. (Tanyeli, 2004).

Bu ortamın ise kendi" rasyonel akıl yürütme süreçleri", ve kendi rasyonel üretimleri var. Bu, güncel rasyonel herkes için aynı rasyonaliteyi temsil etmez. Herkesin ve her

sektörün ve her disiplinin kendi araçsal rasyonalitesi vardır. Araçsal rasyonalite “kişinin/sektörün/...” nin kendi ihtiyaçlarına ve koşullarına göre tanımladığı ve ürettiği rasyonalitedir. Mimari üretimin üretim rasyonalitesi ile güncel mimarlık üretiminin rasyonalitesinin örtüşmemesinin nedeni de, rasyonalite tanımlarının örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Mimarlık bilgisi idealolan durumu yaratmak gayesindeyken güncel mimarlık pratikleri o an içinde bulunulan duruma göre davranır. (Tanyeli, 2004).

“Kentselliğin ve modernleşmenin araçsal rasyonalite öğretmek demek olduğunu biliyoruz” diyor ayrıca Uğur Tanyeli.

Aykut Köksal’ın araştırmasında belirttiği gibi temel kırılma noktası geleneksel üretimden endüstriyel üretime geçiş ile oluyor. Geleneksel toplumun aynı dili konuşan rasyonalitesi endüstriyel üretim ile başlayan ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile geleneksel aynı dilin aksine “çeşitli/farklı” bağlamların/dillerin oluşmasına neden olduğu için rasyonalite de herkes için farklı bir durumu temsil etmeye başlar(Köksal,2004).

Gündelik yaşam pratiklerinin okuması, Tezin konusu olan mimarlık ve kullanıcı arasındaki diyalogun ne şekilde yönlenmesi gerektiğine dair önemli bilgiler içermektedir.

Sargın, bu konuya merkezi otorite kararları, kapitalist ekonomi, sınıf bilinci ve çatışma bağlamında Lefebvre ve Türkiye’deki yapılaşma örneği üzerinden bakar. Üretim araçlarının toplumsallaştırılması, öznenin egemen ilişkilerin baskısından kurtarılabilmesi ve mekanın kullanım değerinin yeniden edinimi için bir tür çıkış noktası olarak görülebilir; öte yandan bunun yeterli olmadığı ve kamusal olmakla birlikte insancı sonuçlar üretmediği de değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Lefebvre’ göre, devrimci praksisin (ütopyanın) özünde, hem toplumsallığı, kamuyu hem de bireyi ön plana taşıyan insancı bir stratejinin yer alması gerekmektedir. Sanırız burada sözü edilen insancı planlama/tasarımın başarısı, “gündelik hayat” ve ona bağlı sosyal aktörlerin anlaşılabilirliğini de gerekli kılmaktadır (Sargın2005).

Keskinok’un çevirisiyle, “Lefebvre’in mekan kuramı, bir tasarı, bir kurtuluş stratejisi önermektedir.” Öte yandan burada sözü edilen strateji, sınıfsal bir açıklamayı tamamiyle reddetmemekle birlikte, sınıf mücadelesinin çok ötesindedir ve “gündelik hayatın” derinliklerine inerek, köktenci düşünmeyi ön koşul olarak gören mekansal üretimin olasılıklarını keşfetmeyi önerir. Bu noktada bir çok yazarın, özetlenen önermeye kuşkuyla baktığı bilinmektedir: özellikle gündelik hayatın dinamiklerinden hareketle, ne tür bir mekansallaşmayla karşılaşacağımızın bilinmezliği, sol düşün

alanındaki karşıtlık ve çatışmaların da özünü oluşturmaktadır. Mekanın uygunlaştırma yoluyla ele geçirilmesi (geçici yerleşmeler, noktasal isyanlar) ve kapitalist üretimin mekansallaşmasına karşı sürdürülen toplu dirençler (gecekondu isyanları, yenileme ve imar hareketlerine karşı örgütlenen, yasal veya değil, bireysel ve toplu duruşlar, çevreci başkaldırıları, vb.) üzerine son 20 yıldır yürütülen çalışmalar, Lefebvre'in devrimci praksisin elemanlarını açıklarken boş bıraktığı geniş bir alanı doldurmaya yöneliktir (Sargın,2005).

Gündelik hayata bakmak, toplumların ve kişilerin olagelen ve süre giden düzen içinde öznenin kendi ile ilgili olan ve eksik kalan bir durumunu ortaya çıkarabildiği bir ortam olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Gündelik yaşam kişinin, kişilerin ve kitlelerin kendilerini ifade edebildikleri en özgür, demokratik ortamdır. Burada özgür ve demokratik kavramlarını kullanırken aslında gündelik yaşam ortamının son derece antidemokratik ve ya özgürlük karşıtı kısıtlayıcı hareketleri de içerebildiğinin altını çizmekte fayda vardır. Sonuç olarak ortam her türlü "olay"a açıktır ve bilgi içerir.

Gündelik yaşamın bilgisinden yola çıkmak konusuna kuşku ile bakarak bir tartışma konusu açan "Kentleşme" konulu Michigan tartışmaları (Michigan Debates on Urbanism) aldığı ön eklerle farklı açılımları olan güncel kentleşme durumlarını, gündelik hayat ve kentleşme everyday urbanism, post-kentleşme post-urbanism ve yeni-kentleşme new urbanism başlıkları altında ve mimarlık pratiği ile ilişkilendirerek bir dizi toplantıda tartışmayı hedeflemekte. (Erdem,2007)

Serinin ilk toplantısı Margaret Crawford'un gündelik hayat ve kentleşme durumlarını Los Angeles örneği ile vurguladığı görüşlerine karşı gündelik hayat üzerinden kent okumalarının yetersizliğini savunan Michael Speaks'ın karşı görüş ve tartışmalarıyla şekillenmekte. Margaret Crawford, Los Angeles'in etnik mahallelerinin sıradan/gündelik kentsel mekan kullanımlarını ve anlık gereksinimlerle tanımlanan kamusal alan sınırlarının kenti okumak anlamak; ve ölçeği ne olursa olsun kente ekler ve müdahaleler için esin kaynağı olabileceğini savunmakta. Bu paradigmatik yaklaşım; insan ölçeğini esas alan kavrayışı ve demokratik, katılımcı ve dinamik içeriği ile öne çıkmakta (Erdem,2007).

Buna karşın Micheal Speaks, gündelik hayata indekslenen bir bakışın kenti tüm dinamikleri ve katmanlarıyla algılamak ve okumak için yetersiz olacağı görüşünü öne sürmekte: Speaks; gündelik hayatın dinamiklerine dayalı kararların üst ölçeklerdeki karar süreçleri ile çelişeceği görüşünü Hollanda deneyimleriyle örnekleyerek vurgulamakta. Burada, sadece gündelik hayatın -kimi zaman olağan

kimi zaman da olağandışı olarak tanımlanabilecek- pratiklerinin kentsel tasarım paradigmalarının ekseninde yer almasının olumsuzlukları sıralanırken; çağdaş mimarlık, kent ve kentli ilişkilerine dair sağduyulu öneri ve projeksiyonların değişen/dönüşen kentsel kurgunun her katmanını içeren bütüncül okumalar sonucunda geliştirilebileceğinin de altı çizilmekte (Erdem,2007).

Farklı savunmalara karşın mimarlık bilgi üretim disiplininin, sıradan insanın üretemeyeceği teknik ve yenilikçi bilimsel bilgiyi ürettiği gerçeğini yadsımadan, gündelik yaşam pratikleri mimarlık bilgisi ile kullanıcı bilgisi arasındaki diyalogu sağlamak açısından önemli bir değere sahiptir. Olağan güncel mimarlık, Uğur Tanyeli'nin bahsettiği üzere, mimarlık bilgisinin kontrolü dışında kendi bilgisini üreten ve onla var olan bir mimarlıktır.

Sargın'ın temel soru olarak belirlediği şey, toplumsallığı ön plana taşıyacak, insancıl bir örgütlenmeyi sağlayacak devrimci bir praksisin nasıl tasarlanacağına ilişkindir. Burada çözümleyici süreç, gündelik hayatın dinamiklerini planlama ve tasarım sürecine alan; dolayısıyla, kentsoylu sermayedarın kitlesel tüketime yönelik tasarımlarını, gündelik hayatın içine ergimiş sosyal aktörlerin (sıradan insan) gereksinimleri, talepleri ve özlemleri doğrultusunda kırmaya çalışan bir yapılanmayla olası. Burada sözü edilen şey, sıradan insanın bireysel çıkış ve kitlesel örgütlenmeyle elde ettiği söylemsel gücün dikkate alınması ve kamu yararına bu "sözün" planlama ve tasarım sürecine "dahil" edilmesidir. Tüm bunlara karşın, bu "sözün" karşılığının salt "katılımcılığa" denk düştüğünü savlamak, sanırız, Lefebvre'in öngörülerini hafife almak olacaktır. Çünkü salt katılımcılığın kendisi değil, bu sürecin siyasi oluşumu devrimci bir mekansal praksisin elde edinimini olası ve meşru kılacaktır.

Fakat tezde araştırmayı oluşturan bağlam öznenin öznelliğinin mimari bilgi üretim sürecine katılması gereken bir değer olması ve bunun sağlanabilmesinin bir başlangıç çözümü olarak katılımcılığın yani mimar ile kullanıcı arasındaki diyalogun önerilmesi yolunda olacaktır.

Ortam 3: Modernite Kavramı Üzerinden

Pelin Tan ile Charles Eshe 'in 9.Uluslararası İstanbul Bienali'nin konseptini oluşturan, karşılaştırmalı yerel moderniteler, yerel etik, "kent" in kültürel dönüşümdeki rolü, tekelliğin siyasi temsili, "karşılaşma", kamusal alanın tahayyülü ve sanatın rolü üzerine yapmış oldukları diyalog, kullanıcı ile mimarlık arasındaki diyalogun oluşmasına dair ip uçları yaratan bir bilgi üretir (Esche,2006).

Tan ile Esche arasındaki diyalog, ütopya kavramından yola çıkar ve ütopyanın kent bağlamındaki ilişkisi üzerinde ilerler ve Casstels'in 1968 yılında yazmış olduğu bir metnin 2000 yılında yapmış olduğu yeniden ele alma çalışmasının sonunda yer vermiş olduğu bitiş cümlesi olan "yeni kentsel ideolojilere ya da temiz pak kent ütopyalarına ihtiyacımız yok- bırakın insanlar kendi kentsel mitlerini yaratsınlar " ile başlıyor (Esche,2006).

Esche "uygulanabilir tahayyüller olası değişimin habercisidir" diyor (Esche,2006). Tıpkı Şengün'ün bahsettiği yeninin üretimi için konvansiyon kırılmaları yaratmak gibi.

Her alanda-disiplinde-üretimde olduğu gibi mimarlık bilgisinin kullanıcısının tahayyülü üzerinden üretilebilmesi olası birçok – sürekli değişimin habercisidir.

Esche gibi Hakan Şengün de değişimin yakalanabilmesini modernite üzerinden değerlendirir.

[...] Belli sınırlar içinde çalınan bir sazın imkanlarını deniyorsunuz. Yeni bir şey yaratmak için, mevcut kalıpları da bozmanız gerek...

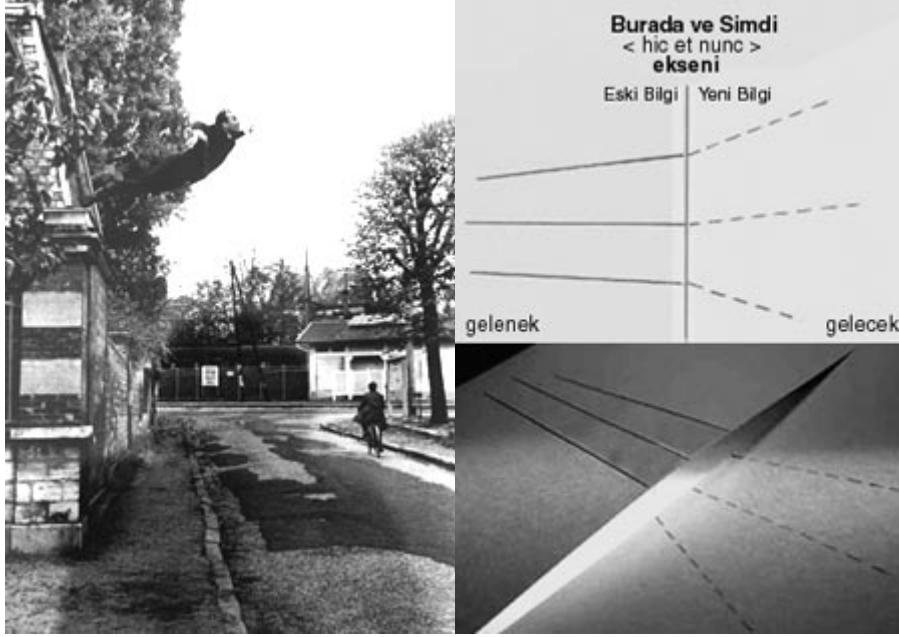
Bozmak değil aslında. Tarihten aldıkları birikimle ayakta duran insanların içinden çıkıp, karşılıklarına geçip onları görmek meselesi. Kendin gibi olursan onları görebilirsin. Ben ona çalıştım. Her insan kendine göre algılar. Her insanın işine bakışı kendine göre değişir. Tecrübe edilmemiş şeylerle dolu bir hayat yaşamak gerekir, kaderi değiştirmek için. Ezberledikçe kendini tüketmeye başladığını hissettiğin anlar olur. [...] [Roll, Ocak 2006 , s.42]

"modernlik ne işe yarar ?" sorusunun cevabına şu şekilde cevap verir Şengün : Tecrübe edilmemiş şeylerle dolu bir hayat yaşamak gerekir, kaderi değiştirmek için !

İnsan varlığından başka herhangi bir yeryüzü canlısının hiçbir zaman derdi değil aslında tecrübe ettiklerini yeri geldiğinde ideali olan herhangi başka bir durum için terk etmek ve yeni olana doğru yol almak. Geleneğin içinden süzülerek gelen konvansiyonel bilgiyi bırakıp bütünüyle bir başka gerçeklik merakının sularına atılmak. Neden ?

"Kaderi değiştirmek için"

Bu anlamda, insan varlığının ontolojik bir çaresizlik içinde özgürlüğüne yönelmiş olduğu görünüyor. Aynı Yves Klein gibi kendini boşluğa doğru bırakmak ve ayaklarının yerden kesildiği o an için yaşamak, o an için'de yaşamak istiyor ve Nietzsche uçurumları sevenlere kanat tavsiye ediyor (Şengün,2006).

Şekil 2.8. : Leap into The Void , Yves Klein ,1960

Silver gelatin print 350 x 270mm

Şekil 2.9. : Gündelik bilinçli hayatımızın yırtılması

ideogram : Hakan Tuzun Sengun

Belirli sınırlar içerisinde çalınan bir sazın imkanlarını geliştirmek ve onun güçlü geleneği karşısında duracak ‘kendi gibi olan’ güçlü bir “yeni” üretmek, modern olanın genetiği bu. Olabildiğince kendi olmak için tekinsiz bir “içe bakış” sürecinin doğal sonucu olarak ortaya çıkan bir “konvansiyon kırılması” ile bizi modern olana götürüyor(Şengün,2006).

Olası değişimin yakalanabilmesi adına Şengün’ün ve Touraine’in sorduğu gibi gerçek modernliğin ne olduğunu sormak ve sonuca modernliğin eksik kalan yönlerinin tamamlanması ile ulaşılabilir. Ehlileştirilmiş, toplumsal/kolektif bilince sahip öznenin bazı durumlarda kendi sınırlarını aşıp gerçek modernliğe kendi özneliği içinde, kişi olarak konvansiyonu yırtarak ulaşması: Öznenin Doğuşu

Ortam 4: Mimari Ortam

İkinci Dünya Savaşı sonrası rekonstrüksiyon yıllarında, bir tarafta 'uluslararası üslup' ve 'yeni brütalizm' gibi elit 'modernist' arayışlar bir üslupçulukla inşaata girişmeyi önerirlerken, diğer tarafta sıradan insana 'sahip çıkan', 'yığın'ın zevklerine sempatiyle yaklaşan realist-hümanist yaklaşımlar, aynı bağlamda bir nevi 'tüketim demokrasisi'nin sözcülüğüne soyunan pop-sanat (İngiltere'deki 'Bağımsız Grup') -ki bu savaş sonrası ekonomik ve siyasi ortamıyla yani refah devleti anlayışıyla da son derece uyumlu bir gelişmeydi- ve daha savaş sırasında Giedion'un ortaya attığı,

mimarlık ve şehirciliğe yüklenen kültürel misyonun, insan medeniyetinin insana anlamlarıyla görünür kılınması işlevinin, yeni bir anıtsalcılıkla tekrar sahiplenilmesi söylemi gündeme geliyordu. *Bridgewater* (1947) toplantısında CIAM, işlevsel kentin mekanik basitliğini aşma eğilimi gösteriyor ve amacını 'insanın hem maddi hem duygusal ihtiyaçlarını karşılayacak bir fiziksel çevre oluşturmak' olarak tanımlıyordu. 1951 toplantısının teması kent merkeziydi (Frampton,2002).

İkinci dünya savaşı sonrası ortamında mimarlık kendisini hem modernist hareketin ürettiği işlevci rasyonalitenin, hem de o kabul ve uygulamayla iç içe bir reformizmin ortasında araç olarak işe koyulmuştur. Karşı söylemler de çok gecikmeden ortaya çıkmıştır.

Bu yeni ortamda CIAM, mimarlık ortamında hakimiyetini kurarken, kimlik, kent merkezi, aidiyet gibi daha önceden çok fazla konuşulmayan ve ihmal edilen konular gündeme gelmeye başlamıştır. Söz gelimi Aldo Van Eyck, mimarlığın bir aracılığa [*inbetweening*] soyunmasını savunuyor, işlevselci soyutlamanın eleştirisi mahiyetinde, insancıl' bir mimarlık arayışına giriyor, soyut uzay-zaman kurgusunun karşısına 'yer' ve 'vesile' [*occasion*] ikilisini çıkartıyordu. Eyck'in inşa ettiği Amsterdam Yetim evi, mekanların birbirine aktığı, 'karşılaşmalara vesile olabilecek', çok merkezli bir ızgara sistemiydi (Lafaivre),(Van Eyck,1951).

Kuzey Afrika'da yerel mimariye ve oradaki geleneksel yerleşimleri referans alarak modernist çalışmalar yapan modernist mimarlar oradaki Müslüman halkın kültürel ve sosyal alışkanlıklarını göz ardı etmeyerek, veri olarak kullanıyorlardı. Bu yönde çalışmalar yapan mimarlar önceleri oraya uygun az katlı avlulu yerleşimler yaparken, daha sonraları ATBAT (*Atelier des Bâtisseurs*) topluluğu, Fas'ta, avlulu evleri çok katlı konut bloklarına yüksek duvarlı avluları ile yerleştirmeyi denemiştir(Eleb,2000).

Daha sonra 1953'teki CIAM'ın 9. toplantısında genç ve yaşlı kuşak arasındaki çatışmalar ortaya çıktı. Artık savaş sonrası ortamda kendilerinden çok gençlerin yeni fikirlerle ortamı canlandıracaklarını düşünerek geri çekilen Le Corbusier ve diğerleri, onuncu toplantıyı örgütlemeyi üstlenen 'Ekip On' un yolunu açtılar. Ekip On'u biraraya getiren, katılımcıların Corbusier'nin ızgarasına sığamayarak, modern mimarlık dahilinde farklı arayışlara girmeleriydi.

Sokak ile sağlanan canlı havanın ve ruhun yoksul semtlerde ve gecekondu mahallerinde yaşandığı etkisini, yeni kentlerde yakalamayı hedefleyen mimarlar bunu 1956'daki son CIAM toplantısında Dubrovnik'te yeni bir sunum ızgarası geliştirerek oluşturmak istediler. Bu da insanın çevresiyle yeniden özdeşleşebilmesi için

topluluk birimleri ilişkisel [associational] ögelerin bir hiyerarşisine göre inşa edilmesi ile olanaklı olacabilirdi: ev, sokak, mahalle, kent. Smiithsonlar, Golden Lane yerleşimi tasarımı (1952) sokakları, birbirine eklemlenen çok katlı binalar boyunca, 'havada' oluşturma fikrini ortaya atmışlardır. 1953'te Berlin için geliştirdikleri öneride ise eski kent ızgarasının üstüne havaya kaldırılmış bir yollar ağı yerleştireceklerdi. Daha sonra özellikle Shadrach VVoods üç boyutlu ve merkezsiz sirkülasyon ağı fikrini geliştirmeye devam etmiştir.

Seri üretim mantığına ve tek tipleşmiş kasaba boyutunda toplu konutlar inşa edilirken modernizmi ıslah etmeye çalışan bu çabalar ve yeni fikirler birkaç uygulama dışında pek hayat bulamamıştır. Geleneksel kentlerin kendiliğinden oluşan karmaşası ama ruhunun yanında bu yeni tür yerleşimler doğal bir peyzaj görüntüsünün ötesine geçememişlerdir. Sönmez bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Kişi güzel bir peyzaj içinde huzurlu bir yürüyüş gerçekleştirebilir; fakat insan orada kültüre dair ne okuyabilir?”

Toplu konutlarda okunabilecek tek şey ayrılmış, yerli yerinde düzenli ve kurallı ilişkiler yumağıdır. Sabah yürüyüşü yapılacak alan, alışverişle gidilecek yer, spor yapılacak alanlar tanımlı ve saatlidir. Bu düzenin içinde ona ayak uydurmaya çabalarken, eski kentin sefil ama karmaşık ve ilginç, sürprizli hayatını özlememek mümkün değil gibi görünmektedir.

Saygın konutunda oturan saygın orta sınıf mensubunun evine artık hayatla ilgili her şey televizyonundan doğru gelecektir.

2.2.2. Karşı Duruşlar; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma

Toplu Konut: Toplu konut, modern üretimin harika buluşudur; mekan boyutları, kullanılan arsa alanı ve hacminin minimum kullanımları ile daha çok insan ev sahibi olabilecektir, fakat bu tip bir yaşama alışkanlığını kazanmak insan için pek de mümkün değildir.

Sonuçta insanların çok kalabalık, sıkışık ve burun buruna yaşadıkları rahatsız çevreler elde edilmiştir. Yüksek orandaki Vandalizm, saldırılar, hırsızlıklar ve cinayetlerin oluşmasında bu faktör çok etkili olmuştur (Kortan).

Ve böylelikle Pruitt Igoe yıkılmıştır.

Şekil 2.10. : Pruitt Igoe Mahallesi Toplu Konutları. Yıkım Fotoğrafları.

Mimarlık: Jacques Tati Mon Oncle filminden diğer bir sahne. Eve geç gelen dayı etrafta uyumak için bir yer bulamayacaktır. Çünkü bütün koltuklar sadece oturmak içindir. Modern insan koltukta uyur, yatak odasındaki yatakta ise uyur. Her şey belirli olmalıdır. Modern olanın belirsizlikle işi yoktur. Eve gelen bir konuk için koltuk uyuma yeri olamayacaktır. Çünkü salt oturmak için tasarlanmış koltuk o kadar konforsuzdur ki vücudun yatarken aldığı kıvrımlara bir türlü uyum sağlayamaz. Dayı ancak koltuğu yan çevirerek koltuğun fiziksel biçiminin en uygun yerini bulur uyumak için. Özne böylece mimarın öngöremediği olasılıkları kendi bilgisi dahilinde çözüm bulmaktadır. Böylece modern insan akıllı ile öznelliği arasındaki diyalogu kurmayı başarmaktadır.

Şekil 2.11. : Film:Mon Oncle,Jacques Tati.

Manifesto "Obey": Kullanıcı ne zaman kontrol sahibi olmaya başlar? Ne zaman kendi bilgisini işlemeye başlar? Sorunun cevabını ortaya çıkartan bir deney;

"Andre the Giant"...

Şekil 2.12. : Andre the giant

Shepard Fairey, sanat eğitimi almış fakat çocukluğundan veri punk ve kaykay yapmak ile ilgili olmuştur. Sanat eğitimi için bulunduğu New York'ta duvarlardaki aerosol sanatı dikkatini çeker, kendi ilgisinden dolayı. Fakat ilgisini çeken şey daha çok duvarlara bu resimleri yapanların bunu neden yaptıklarıdır. Hiçbir kazanç sağlamaksızın, amaçlarının ne olduğu...(Ertekin,2005) .

Tamamen eğlenmek amacıyla, bir arkadaşı ile tişört yapmak üzerine yapılan konuşmalardan sonra üzerinde "Andre The Giant", "Dev Andre" lakaplı güreşçinin fotoğrafı olan tişörtler yapmaya karar verirler. Böylece insanların çok da bilmedikleri güreşçinin resimleri üzerinden farazi bir çete yaratmış olmaya ve bu duvar yapıştırmalarının ve işlerin de o çeteye ait işler olduğundan bahsedilecek, böylece insanlarda merak uyandırarak satışlarını arttıracaklardı. Arkadaş arasında bir espri olarak başlayan hikâye zamanla gerçeğe dönüştü. Kısa süre sonra insanların "Andre The Giant"tan bahsettiklerini duyuyordu.

"Bu da nesi?" "Bi kültmüş." "Yok hayır. Kült falan değildir. Bir müzik grubu bu, ben dinledim."

İnsanların tepkileri Fairey'e eğlence olsun diye yaptıkları bu işin bir yandan da psikolojik bir deney olduğunu düşündürdü (Ertekin,2005).

Shepard Fairey çıkartma harekâtında kararlı ve ısrarcı olmanın bir zorunluluk olduğunu söylüyor. Bütün çıkartmalar arasında ise en sık sökülenin "Andre The Giant" olduğunu fark etmiş. Fairey'nin bir arkadaşı, ailesine ait bir dükkânda çalışıyormuş. O, vitrinin köşesine her gün düzenli olarak bir Andre çıkartması yapıştırırken ailesi de düzenli olarak her gün çıkartmayı söküyormuş. Olayın asıl sorumlusunun kendi oğulları olduğundan şüphelenen Yahudi aile bu çıkartmanın

Anti-Semitik bir örgütün eylemi olduğu düşüncesiyle polise haber vermiş. Bu ve benzeri olaylar karşısında Fairey kendi başına bir anlam ifade etmeyen ve merak uyandıran bu çıkartmanın insanların korkularını ve komplekslerini ortaya çıkardığını fark etmiş. Yani insanların bilmedikleri, açıklayamadıkları şeylere korkuyla yaklaştıklarını... Zamanla, biraz tesadüf, gözlem ve vizyonla “Andre The Giant” projesi başlı başına bir sanat hareketine dönüşmüş (Ertekin,2005).

İtaat et!

Projedeki ikinci önemli adım “OBEY” yani “itaat et” sözcüğü. Fairey, John Carpenter’ın “They Live” adlı korku filminden etkilenmiş. Bu filmde uzaylılar dünyayı ele geçirmiş, fakat insanlar bunun farkında değiller. Uzaylılar insanları kontrol etmek için reklamların içinde gizli mesajlar veriyorlar. Ancak özel bir gözlük ile bu mesajlar görünür hale geliyor. “Tanrı paradır, tüket, uyu, televizyon seyret, satın al, itaat et.” Bu noktada Fairey “itaat et” sözcüğünü çalışmalarına dahil etmiş. Bugün Andre çıkartma ve posterlerinin çoğunda “OBEY” sözcüğü kullanılıyor. Sözcüğün kendisi de zamanla bir logo haline gelmiş. Fairey bu sözcüğü seçerken insanların “Kahrolsun sermaye, devletten nefret ediyorum” diyerek içinde bulundukları sistemden şikâyet ederken aslında ne kadar itaatkâr olduklarıyla yüzleşmeleri fikrinden yola çıkmış (Ertekin,2005) .

OBEY çıkartma kampanyasının aslında fenomenoloji alanında bir deney olarak görülebileceği söyleniyor. Manifestoda da belirtildiği üzere ;

OBEY manifestosu...

Fairey’nin bu konuda yazdığı bir de manifestosu var. Onun tanımına göre fenomenoloji insanların gözlerinin önünde olduğu halde karanlıkta kalan, fazlasıyla alışıldığı için soyut gözlemlerle suskunlaştırılmış şeyleri açıkça görebilmelerini sağlamayı hedefliyor. OBEY çıkartmaları insanlarda merak uyandırıyor. Çünkü kimse aslında bir ürünü satma ya da tanııtma amacı taşımayan, özellikle de amacı belli olmayan afiş ya da çıkartmalar görmeye alışkın değil. “Andre The Giant” çıkartması da 2 metre 25 cm. boyunda, 235 kilo ağırlığında bir güreşçinin resminden yola çıkılarak yapılmış. Altında “itaat et!” yazıyor. Manifestoya göre bu çıkartmanın kendi başına hiçbir anlamı yok. Tek amacı ise insanların şaşırmasını, düşünmesini, ve çıkartmaya verecek bir anlam aramasını sağlamak. Fairey’e göre OBEY bir anlam taşımadığı için insanların bu görüntü karşısında verdiği tepkiler, aslında onların kişiliğini ve yargılarını yansıtıyor. Birçok insan komik ve eğlenceli bulurken, daha paranoid ve tutucu yaklaşan kişiler çıkartmanın inatla her yerde karşısına çıkmasından rahatsız oluyorlar ve bunun yıkıcı amaçları olan bir yeraltı kültüne ait olduğu fikrine kapılıyorlar. Çıkartmaları çirkin bulan ve ortalığı pislettiğini düşünen birçok insan onları sökmeye çalışıyor. Eğer bu Fairey’nin orijinal çıkartmalarından biriye çok da kolay olmuyor. Çünkü Fairey devletin resmi amaçlarda kullandığı sökülemeyen çıkartma teknolojilerine de el atmış durumda. Diğer yandan çıkartmayla özdeşleşen kitlelerin sayısı hiç de az değil. Onun tanıdık yüzü ve kültürel çağrışımları, bilhassa asi ya da asi görünmek isteyen gençlerde bir aidiyet hissi uyandırıyor. Manifestoya göre, ister negatif ister pozitif olsun çıkartmaya verilen tepkiler insanları bulundukları çevrenin anlamını sorgulamaya itiyor.

Bu tesadüfi deney ile ortaya çıkan şey öznelliğin hangi “durum”da ortaya çıkabileceği ve kendini gösterebileceği olmuştur. Bir ipucu oluşturur, öznenin kendini gösterebileceği ortamları yaratmak konusunda.

Sonuç Ve Tartışma:

Birey, Özne ve onun ömrü, Toplumsalın beklentilerine maruz bırakıldı ve “yaşam” da modern devletin doğma aşamasındaki programlarına göre tasarlandı. Modern insanoğlu ”ussal” bir yaşam süren, “etkin” olarak çalışan ve “anlaşılır” biçimde konuşan bir varlığa dönüştürüldü. Tam da bu noktada, modern öznenin “yaşamının” modern bilginin hem öznesi hem de nesnesi haline gelmekte olduğu ileri sürülebilmektedir (Tekelioğlu,1999).

Bu noktada, tez tartışması modernizmin dışlanması değil olumlanması üzerine oluşmaktadır. Modernizm kuşkusuz yaşam üzerinde çok fazla olumlu etki yaratmıştır, insanın sınırlarını aşması ile ilgili olarak, bilimsel düzeyde. Çünkü modernliğin hedefi, teknik ve pazarların birleşik dünyasıyla, giderek daha çok tehdit edilen ve giderek daha saldırganlaşan kimliklerin parçalanmış evreninin birbirinden ayrışmasını önlemek ve hem düşüncede, hem de demokratik kurumlarda, akılcılığın, kişisel özgürlüğün ve kolektif kimliğin bağdaşabileceği uzamı araştırmaktır (Touraine,1994) .

En iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi, insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında denklik ilişkisinin olması gerektiğinin olumlanmasıdır (Touraine,1994) .

Bugün, sistemle edimcilerin, teknik ya da iktisadi dünyayla öznellik dünyasının tümüyle birbirinden kopma tehlikesi daha belirgindir (Touraine,1994) .

Kamu yaşamıyla özel yaşamın tümüyle birbirinden ayrılması, artık ancak işletme ve strateji bağlamında tanımlanacak iktidarların etkisini getirecek ve bu etki karşısında, çoğunluk, özel bir uzamda kendi içine kapanacaktır (Touraine,1994).

Burada sunulan modernlik eleştirisi, modernliği, kendisini akılcılaştırmaya indirgeyen bir tarihsel gelenekten kurtarmayı ve ona kişisel özne ve öznelleşme temasını dahil etmeyi amaçlamaktadır (Touraine,1994) .

Modernlik tek bir ilkeyi, hele de aklın egemenliğini engelleyen şeylerin yıkımını temel almaz; Akıl ile Özne’nin diyalogundan oluşur (Touraine,1994).

3. ÖZHENİN ETKİNLİĞİ; MİMARLIK İLE KULLANICI DİYALOĞU

Yaklaşık 16. yüzyıldan itibaren başlayan keşifler, kıtalararası ticaret ve sömürgecilik, ulus-devletin ve yeni kurumların inşası, bilimsel keşifler ve teknolojik buluşlar, sekülerleşme ve zihniyet değişiminin başlattığı toplumsal değişim ile birlikte 19.yüzyılda bir sıçramayla başlayan endüstri devrimi, tarımsal toplum düzeninden modern toplum düzenine geçişe neden olmuş buna paralel olarak hatta bunun şartı olarak modern toplumun inşası ile birlikte modern öznenin inşası da başlamıştır. İnşa edilen özne kurucu özne değil kurulan özne olarak kurgulanmıştır.

Özne, üzerinde kurulan bu iktidarın nesnesi haline gelmiş olsa da öznenin 'kurucu özneyi' tekrar kurabilme şansına sahiptir. İktidar ilişkilerinin her yerde olması, bütün gücü ellerinde bulundurdıkları anlamına gelmez. İktidar ilişkilerinin çokluğu, keşismeleri, kırılğanlıkları ve tersine çevrilebilirlikleri tüm davranış alanlarını tıkayan ve tek yanlı olarak yönlendiren bir iktidarın var olmadığı anlamına gelmektedir (Keskin,2005) .

Foucault bunu "pozitif özgürlük anlayışı" olarak belirtmektedir. Özgürlük Foucault'ya göre, davranış ve eylem biçimlerimiz önünde engel oluşturan ya da oluşturabilecek etmenlerin yokluğu değildir aksine bu engelleri aşmak için sahip olunan güçlerin kullanılmasıdır (Keskin,2005) .

Yine Foucault'ya göre, özgürlüğün pratik tarafı, özgürlüğün bir davranış biçimi olarak kullanılması ile ilgilidir. Özgürlüğü sağlamak, kendimizi yönetme, kendi davranış alanlarımızı yapılandırma, yaşamımıza ne tür bir biçim ya da yapı vereceğimize karar verme sanatıdır (Keskin,2005) .

Akıl ile öznenin diyalogu, öznenin özgürlüğünü kurması ile sağlanabilecek, böylelikle gerçek bir modernliğe ulaşılacaktır.

Mimarlık disiplini Foucault'un söylemlerindeki gibi, kullanıcısı üzerinde bir iktidar alanı yaratır. Mimar kullanıcısı için tasarladıkları ile kullanıcı için bir yaşam biçimi yaratır. Mimarlık ürününün tasarlandığı ve uygulandığı andan sonraki mevcudiyeti Foucault'un tanımladığı gibi, öznenin kendi davranış alanlarını yapılandırma, çevreyi yapılandırma, çevresi üzerinde etkinliğini gösterme yolundaki etkilere açık olmak

durumundadır. Mimarlık disiplininin ürettiği nesne, kullanıcısının ve çevresinin her türlü değişen durumunun değişimlerini karşılamak durumundadır.

Mimarlık ile kullanıcısı arasındaki bu ilişki, modernizm ile beraber sorunsallaşan akıl ile özne arasındaki ilişki gibi sorunsallaşmaktadır.

Akıl ile özne arasında kurulacak diyalog ile gerçek bir modernliğe ulaşılması gibi kullanıcı ile mimarlık arasında kurulacak diyalog ile de, özne mimarlık disiplininin ürettiği mekan deneyimlerini yaşamak durumunda olan nesne haline gelmeden, o mekan içinde kendi yaratacağı deneyimleri yaşayan özne konumunda bulunur.

Öznenin mimarlık mekanlarının kurucu öznesi olarak var olması, içinde bulunduğu çevreyi kendi ihtiyaçlarının değişimi, kendi isteklerinin değişimi ile bu değişimlerin ihtiyaçlarını yaşama alanına yansıtabilmekteki tavrına ve yöntemine göre gerçekleşmektedir.

Öznenin içinde bulunduğu çevreyi dönüştürme yöntemi, aynı zamanda öznenin öznel bilgisini mimarlık disiplini bilgi üretim süreci içinde ne şekilde göstereceği ile ilgili modeller geliştirmek yolunda veriler oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, öznenin etkinliğini kullanma biçimleri, araştırma ve gözlemleri yapılarak mimarlık disiplini bilgi üretim süreci içine dahil edilebilecek bir model (yöntem) veya strateji olarak değerlendirilebilecektir.

Tez çalışmasının bu bölümünde, öznenin etkinliğini gösterecek örnekler araştırılarak bu örnekler, disiplinler bir bilgi dönüştürülebilecek ve bu sayede bilgi üretim süreci içine dahil edilebilecek değerlere dönüştürülebilecek şekilde kategorize edilmeye, sınıflandırılmaya çalışılacaktır.

3.1. Öznenin Etkinliği; Stratejiler

Mimarlık ortamından bakarsak yapılaşmış çevrenin, mimarlık ortamı dışından bakarsak ise üretilmiş her türlü ortamın değişebilir ve dönüşebilir olduğu görülmektedir. Ortamın öznesi, yani kullanıcısı bu değişimi ve dönüşümü tetikleyen önemli bir etkiye sahiptir. Öznenin kendi öznel bilgileri, ihtiyaçları, alışkanlıkları değişimin nedenleridir. Özne karşılaştığı her ortamı kendi öznel bilgisi çerçevesinde değerlendirir ve dönüştürür. Öznenin dönüştürücü etkisini kullanma biçimi ile ortamda meydana gelen değişim ve dönüşüm farklı temel karakterlere sahip olacaktır.

Ortam üzerinde meydana gelecek etki sonucu ortaya çıkacak olan ürününün nasıl bir duruma/ortama tekabül edeceği önceden hesaplanamaz /tahmin edilemez veya

tam tersi önceden tahmin edilebilir ve kontrol edilebilir bir özelliğe sahip olmak üzere iki farklı stratejik etkiden söz edilebilir.

Bu stratejileri kavramsal olarak ifade etmenin yolu ‘müzakere’ ve ‘müdahale’ kavramlarını kullanmaktır. Bu kavramlar öznenin etkinliğinin ve sonuçta ortaya çıkacak durumun niteliğini ve niceliğini belirlemektedir.

“Müdahale” ve “müzakere” kavramları, öznenin etkinliğinin karakterini ve ortaya çıkacak durumların karakterini belirlemede ve ayırtırmada kullanılacak yöntemler olarak belirlenmektedir.

Bu bağlamda “müdahale” ve “müzakere” öznenin etkinliğini gösterdiği bağlamlar ve örnekler üzerinden değerlendirilerek bu örnekler üzerinden elde edilen verilerinin bir sonucu, bir kategorizasyonu olarak belirlenmektedir.

Her iki modelde de özne etkin durumda bulunmaktadır. Öznenin tavrını gösterme yöntemi farklılaşmaktadır.

3.1.1. Müdahale Modeli

Müdahale modeli, öznenin yani kullanıcının nesne üzerinde kurmuş olduğu etkinliğin, tek taraflı olarak özne tarafından gerçekleştirilecek bir uygulamaya yönelik olmasından kaynaklanmaktadır.

Özne, nesne üzerinde kurulan etkinin ve değişimin belirleyicisi olmasının yanında, etkiyi uygulamaya dönüştüren ve dolayısıyla nesnenin değişimini ve dönüşümünü kendi bilgisi üzerinden gerçekleştirenin de özne olmasından dolayı bu etki, nesne üzerinde kurulan müdahale etkisidir.

Müdahale üstten gelen bir darbe gibidir. Tek (ana, tek merkezli, vb) bir güç (nitelik bakımından) tarafından gerçekleşir.

Bu durumda, ortamı oluşturan sistemin bilgi üretimi/denetimi dışında ortaya çıkacak bir tepki söz konusu olmaktadır. Ortaya çıkacak olan tepkinin yaratacağı yeni ortam, etkiyi uygulamaya dönüştüren öznenin denetiminde olması nedeniyle, öznenin öznel bilgi ve becerisi doğrultusunda oluşacaktır.

Her öznenin kendi” rasyonel akıl yürütme süreçleri”, ve kendi rasyonel üretimleri vardır. ‘Araçsal rasyonalite’ kişinin/öznenin kendi ihtiyaçlarına ve koşullarına göre tanımladığı ve ürettiği rasyonalitedir. Farklı rasyonalitelerin ortaya çıkışı, geleneksel toplumun aynı dili konuşan rasyonalitesi endüstriyel üretim ile başlayan ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile geleneksel aynı dilin aksine “çeşitli/farklı”

bağlamların/dillerin oluşması ile başlamıştır, böylelikle rasyonalite de herkes için farklı bir durumu temsil etmektedir (Tanyeli, 2004) .

Sonuç olarak farklı rasyonalitelere sahip öznenin müdahaleleri ile, yapılaşmış çevre başka bir bağlamda dönüşecektir.

Dönüşüm müdahale ile yürütüleceğinden dolayı ortaya çıkacak ortam, öznenin farklı rasyonel çözümlerinin ürettiği bir ortam olacaktır.

Bu bağlamda iktidar öznenin, yani kullanıcının kendisine ait bulunmaktadır.

Mimarlık bilgi üretim sürecinin mimar ile kullanıcının ardışık zamanlı olarak (birbirini takip eden fakat farklı zamanlarda oluşan) gerçekleşen diyaloguna bağlı olarak gelişmesi ile ortaya çıkan model Müdahale Modeli'dir. Diyalog olması birbirlerinin bilgilerini etkilemelerinden kaynaklanmaktadır.

3.1.1.1. Müdahale Modeli; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma

Müdahale modelinin göstergelerini oluşturan bağlamlar ve örnekler, pratik yaşam ortamında kullanıcıların müdahalelerinin görüldüğü örnekler ile mimarlık bilgi üretimi ortamında mimarın geliştirdiği tasarım modellerine kullanıcının müdahalelerinin dahil edildiği tasarım örnekleri olarak görülmektedir.

Pratik yaşamda karşımıza çıkan örnekler, mimarlık disiplini bağlamında tasarlanmış bir sisteme entegre olacak bir müdahale biçiminin temsil etmez. Pratik yaşam kullanıcı müdahaleleri her türlü disipliner bilginin dışında gerçekleşir.

Mimarlık disiplini bağlamında tasarım bilgisi üretim süreci içinde yer alan örnekler ise mimarlık disiplininin tasarım üretimine dahil edilebilecek şekilde tasarlanan kullanıcı müdahaleleri yöntemlerini sorgulayan örneklerdir ve bir sisteme entegre olabilecek müdahale modellerini temsil etmektedirler.

Her iki bağlamda da, kullanıcının müdahale yolu ile mimarlık nesnesi üzerindeki etkisi, bir değer olarak mimarlık disiplini bilgisinin devamı niteliğindedir. Müdahale modeli örnekleri mimarın yapılaşmış çevreyi belirleme rolünü devam ettirmeden, bu rolün kullanıcıya devredildiği bir ortamı tarif etmektedir.

3.1.1.1.1. Mimarlık Disiplini Bağlamında Pratik Yaşam Uygulamaları

9,8 milyonluk resmi nüfusu ile Türkiye'nin en büyük kenti ve ekonomik başkenti olan İstanbul, kentleşme ve küreselliğin yarattığı baskıları en yoğun şekilde yaşayan ve bu baskı ile başa çıkabilmek adına kendi dinamikleri doğrultusunda sürekli dönüşümler geçiren, hem ülkenin hem de bölgenin en büyük metropollerindendir.

Özellikle hukuki ve yönetsel sistemleri tam yerleşmemiş, ekonomik bağımsızlığını elde edebilme çabası ve gelişme sürecindeki bir ülkenin ekonomik başkenti olarak İstanbul, zengin sosyo-kültürel alışkanlıklar ve beklentiler çerçevesinde, ölçek, kapsam, süreç, biçim, organizasyon gibi açılardan farklılaşan, çok çeşitli bir dönüşüm modelleri yelpazesine sahiptir. Kentsel sistem ve süreçlerin değişkenliği ve kararsızlığı, yapısal dönüşümlerin biçimlenişini ve bu konudaki yaklaşımları doğrudan etkileyerek, olası çözümlerin çeşitliliğini arttırmaktadır.

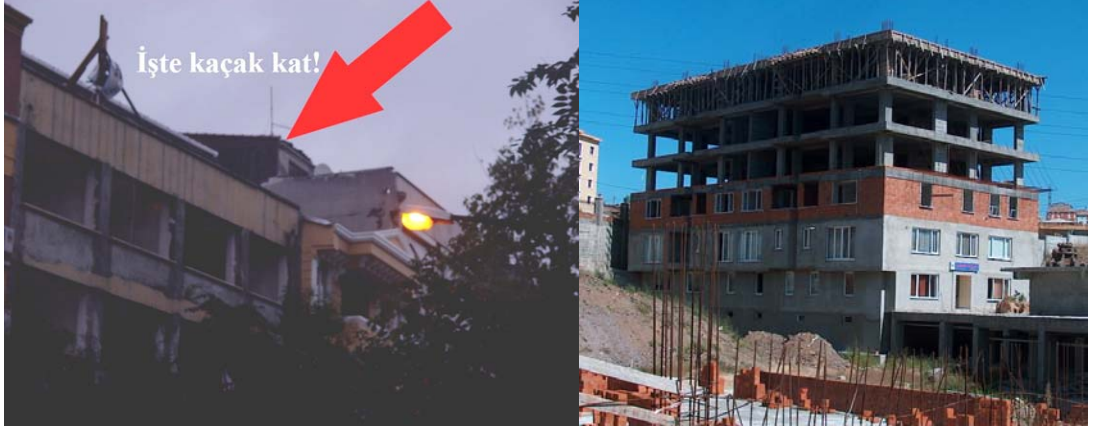
İstanbul'da kentsel dönüşümler ve üretimlerde mimarlık ile kullanıcının diyalogunun ortaya çıktığı durumları, kentsel yapıya kullanıcıların legal ve illegal, planlı veya plansız müdahaleleri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu müdahaleler, İstanbul'un bugünkü nüfusunu barındırabilmesi ve metropolleşebilmesinin ardında yatan, sözde planlanmış tüm yasal yapılaşma süreçlerinin ağırlığı ve belirsizliği karşısında ortaya çıkan temel bir kullanıcı müdahalesidir.

Yani, özünde bu oluşum, kapasite artışının gerekliliklerine merkezi yönetimler ve toplum düzeninde karşılık bulunamaması sonucu, İstanbul'a göçen halkın kendi inisiyatifiyle bu ihtiyacını karşılama çabasının sonucudur. “

Şekil 3.1: İstanbul'da kullanıcı müdahaleleri

İhtiyaç, amaç ve kapsama göre kullanıcının kentsel yapıya (ve mimari üretimlerine) müdahalesi çeşitli ölçeklerde olabilmekte; zamanla belediyeye çevrilecek kadar büyüyen gecekondu yerleşkelerinden, yapı adalarındaki yasal veya kaçak eklere, sokaklardaki seyyar ticari birimlere kadar çok çeşitli ölçeklerdeki kentsel yapıya kullanıcı müdahalelerinden söz edilebilmektedir.

Şekil 3.2: İstanbul'da 'Kaçak Kat' çıkarak yapı ölçeğinde yapılan kullanıcı müdahaleleri.

Şekil 3.3: Geçici sürelerde ve geçici yapı elemanlarıyla yapılan kullanıcı müdahaleleri

Bu müdahaleleri meydana getiren itici güçler ise; temel barınma ihtiyaçlarını karşılayabilme, gelir elde etmek, konforu artırabilme veya değişimin getirdiği mekansal ihtiyaçlara cevap verebilme isteği olarak çeşitlenebilir. Örneğin aşağıdaki görüşme raporunda İstanbul'da yaşayan öğrenci nüfusunun genellikle başvurduğu bir yöntem olarak mevcut konut tipolojisine müdahale ederek (hafif alçı duvarlar ile) nasıl kapasite artırıldığı aktarılmaktadır.

1-a-c-i İstanbul'da (BÖLÜNEREK / İÇE DOĞRU / YATAYDA)

M. Semih Görgülü ile kişisel görüşme (21.11.2006, Beşiktaş)

Savgi Türkkan: Kendini kısaca tanıtır mısın?

M. Semih Görgülü: Galatasaray Üniversitesinde 2.sınıfta okumaktayım. İzmir'liyim. 3 senedir Beşiktaş'ta yaşıyorum. Ailem İzmir'de yaşadığı için liseden iki arkadaşım ile birlikte ev tuttuk.

ST: Şu anda oturduğunuz evi nasıl buldunuz?

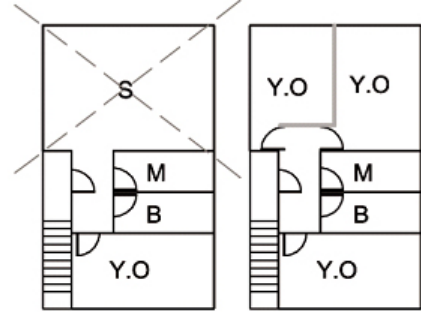
MSG: Açıkçası çok zorlandık ev ararken, ev bulmak çok zor, kiralar çok yüksek... Okula yakın olması için merkezi bir yerde ev baktık; Beşiktaş, Mecidiyeköy gibi. Baktığımız 3 odalı evlerin fiyatları yüksek gelince, bir de üzerine bu geniş salonlu evi bulunca başka bir çözüme gitmeyi tercih ettik.

ST: Ne gibi?

MSG: Önce ev sahibine sorduk, olur dedi. Biz de salonu alçıpan duvarla ikiye böldük. Çıkarken eski haline getireceğimize söz verdik. Böylece kendimize 2 tane daha ışık alan yatak odası çıkardık. Salondan vazgeçmeyi tercih ettik yani. Zaten herkes odasında yaşıyor, idare ediyoruz.

ST: Peki bunu yapmak nereden aklınıza geldi? Daha önce böyle bir örnek görmüş/ duymuş muydunuz?

MSG: Çok öğrenci mecburen böyle yapıyor şimdi, salonu bölme şansları olmazsa da iptal ediyorlar, yatak odası olarak kullanıyorlar. Alçıpan duvara bazen ev sahibi izin vermiyor ama mesela b,z çıkarken eski halinden daha bile iyi bırakacağımızı garanti ettik. Kirayı arttırarak kabul etti, yine de bizim için daha ekonomik ve merkezi bir ev sonuçta.

1 adet Yatak odası
1 adet Salon
Hane halkı: **1 kişi**

3 adet Yatak odası
Salon yok
Hane halkı: **3 kişi**

Şekil 3.4: İç mekan kullanımında, kapasite arttırmak adına yapılan kullanıcı müdahaleleri

Şekil 3.5: Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri

Şekil 3.6: Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri

Sokak, kullanıcı müdahaleleri ile öngörülen işlevlerin dışında gündelik yaşamın değişmesi, gelişmesi ile ortaya çıkan farklı işlev gereksinimlerine kimi zaman legal kimi zaman ise illegal olarak cevap vermek durumunda bırakılan bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.7: Beşiktaş, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri

Şekil 3.8: Taksim, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri

Kullanıcının müdahaleleri mekanın potansiyelinin ortaya çıkışının bir göstergesidir.

Mimar için önemli bir veri oluşturur. Yapı öngöröldüğü işlevinin ve biçiminin ötesine geçen bilgiyi kullanıcı ile devam ettirir.

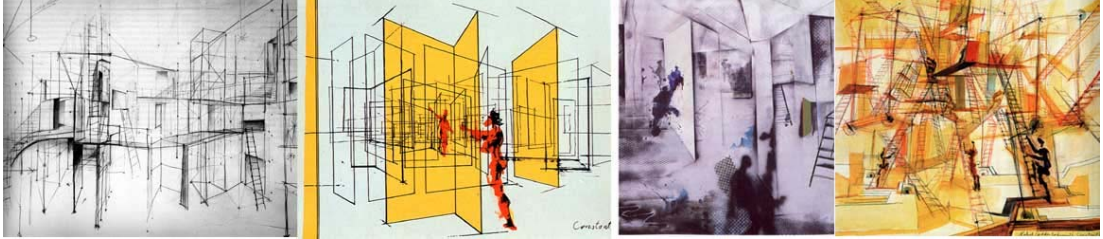
Şekil 3.9: Taksim, İstanbul'dan kullanıcı tarafından sokak müdahaleleri örnekleri

3.1.1.1.2 Mimarlık Disiplini Tasarım Süreci Geliştirme Bağlamında

Constant – New Babylon

Mimarlar vurgularını radikal biçimde form'dan ortam'a vermelidirler ki mimarlık farklı bir pratik olmaktan çıksın.

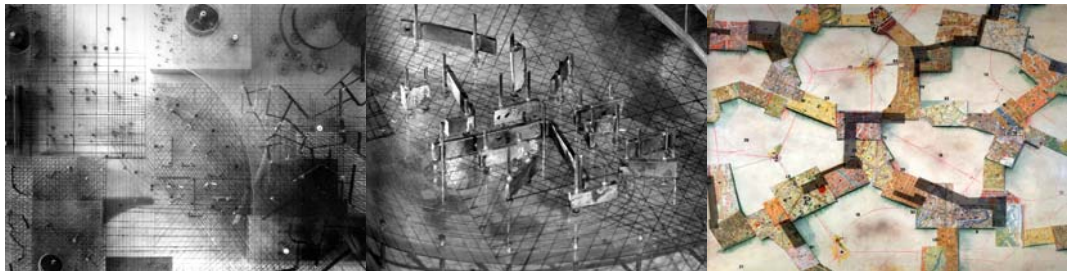
Constant

Şekil 3.10. : New Babylon

Bizler sınırlı olmayan bir dünyanın, herkesin engellemeler olmadan istediği yere gidebildiği – orta Asya'nın bozkırlarından Atlantik sahillerine, güney Afrika'nın yüksek platolarından Finlandiya'nın ormanlarına- silah olmadan sahip olunan özgürlükler dünyasının yaşayan sembolleriyiz.

Vaida Voivod , Dünya Çingene Topluluğu Başkanı

Şekil 3.4. : New Babylon

Çok yıllar Alba kentinin dağ eteklerinde mola veren çingeneler bir çatı altında kamp yapar ve haftada bir kez cumartesi günü canlı hayvan pazarına ev sahipliği ederlerdi. Orada ateş yakar, kendilerini korumak için tüccarlardan arta kalan mukavva ve kalaslarla uydurma çadırlarını kurarlardı. Çingenelerin Pazar kurduğu yeri her defasında temizleme gereği duyulduğundan şehir meclisi geçiş yasağı koydu. Daha sonra onlara Tamaro kıyılarında yer tahsis edildiğinde orada kendi 'çingene şehirlerini' kurdular. İşte o gün Alba çingeneleri için kalıcı bir yerleşim şemasını tasarladığım gün aynı zamanda yeni babylon maketi serilerinin de merkezi olmuştur.

Yeni babylon, hareketli nesneler yardımı ile bir çatı altında kurulmuş paylaşıma açık ortak bir yerleşim alanı; göçebeler için kalıcı olarak yeniden kullanılabilir hale getirilmiş geçici bir yerleşim alanıdır.

Constant

Sönmez 1956'da HBUH' nin düzenlediği kongreye katılan Constant'ın bir süre orada kaldıktan sonra göçebe çingeneler için düzenleyip tasarladığı kamptan bahsederken, onun mimari bir proje olmaktan çok, mekansal bir heykel ve tek bir örtü halinde toplanmasına rağmen sürekli değişebilen devingen bir strüktür olduğunu da ifade etmektedir (Sönmez,2004) .

Sönmez Yeni Babylon'un kullanıcıları tarafından her defasında yeniden oluşturulan sonsuz bir şehir olduğunu ifade ederken, "Homo Ludens'e adanmış bir labirent" olarak da tanımlamaktadır. Göçebe bir yerleşme olarak tanımlanan bu yerde, insanlar kendilerini özgürlüklerine ve dinamik zevklerine safça adanmışlardır

Johan Huizinga 1872-1945 yılları arasında yaşamış Holandalı bir tarihçi. Leiden üniversitesinde tarih profesörlüğü ve Den Haag bilimler akademisi edebiyat bölümü yöneticiliği yapmış. Hint edebiyatı ve Hint kültürü üzerine çalışmış. 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa ve Felemenk yaşam biçimlerini ve düşün hayatını inceleyen 'Ortaçağın Günbatımı' eseriyle ün kazanmış. ABD hakkında yazdığı iki kitabı, Erasmus biyografisi ve birçok inceleme çalışmaları yayınlamış. Huizinga 1942'de Naziler tarafından rehin alınmış ve serbest bırakıldıktan bir süre sonra 1945'de ölmüş.

Homo Ludens- Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme-1938'de yazılmış. Kitabın dili onu sadece bir araştırma olmaktan çıkarıyor. Tarihsel süreçte oyunun topluluklar üzerindeki temel etkisini hatta kültürel kurucu işlevini ilginç örneklerle açıklıyor.

Huizinga'ya göre insanların tüm etkinliklerinin temelinde oyun vardır. Uygarlığın oyundan ortaya çıktığını ve geliştiğini düşünen yazar, kültürün taşıdığı oyun karakterini ve oyunun hangi biçimlerde bu kültür de içerildiğini inceler.

68 olaylarının etkisiyle, uzun zamandır üzerinde çalıştığı Yeni Babil projesini 1969 yılında sorgulamaya başlamış ve düşüncelerini şiddet meselesi üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1974'e kadar sürdürdüğü Yeni Babil projesini yaparken resime de geçmiş ve 1974'te Yeni Babil projesinin tümünü sergilemiştir (Wiglwy & Zegher,2001) .

1968 hareketleri ile birlikte değişen hayatın devrim ve şiddetle iç içe geçen kısmı ile Yeni Babylon'un ilişkisi tamamen özgür bırakılmış Homo Ludens ile varolan kapitalist sistemin onu kontrol etme ve düzeltme isteği ile ifade edilebilir.

Constant'a göre şehircilikteki kriz kötüye gitmektedir. İnşa edilen komşuluk birimleri hem hali hazırdaki davranış biçimleriyle hem de Durumcular'ın aradığı yeni hayat

biçimleriyle uyumsuzluk içindedir. Sonuçta, kasvetli ve steril ortamlar üretilmektedir. Eski mahallelerde caddeler otoyola dönmüş, bütün etkinlikler ticarileştirilmiş ve turizm yoluyla doğalarından uzaklaştırılmışlardır. Toplumsal ilişkiler olanaksızlaşmış, geriye sadece iki etkinlik kalmıştır: arabayla seyretmek ve evde rahatlamak; bunlar 'bütün oyuncu meşguliyetleri dışta bırakan burjuva refahının sefil ifadeleridir'. Constant hızla ve toptan kentler inşa etme zorunluluğuyla karşı karşıya -'içlerinde büyük bir nüfusun sıkıntıdan ölmeye mahkum edildiği'- 'betonarme mezarlıkların' inşa edilmekte olduklarını bildirmiştir. 'Onlardan istifade etmenin koşulları eksikse, boş zamana hiç birşey eklemiyorlarsa, hayal gücü noksansa, dünyanın şu anda elinde bulundurduğu sıradışı teknik gelişmelerin faydası nedir?' (Nieuwenhuis,1959)

Artan otomasyon sistemleri ile zaman kaybının azalması ve geriye kalan boş zamanın değerlendirilmesi için Constant'ın kenti boş zaman üzerine kurulurken, yaşam ve kültürde işe yarar etkinliklerin varlığını arttırmaya yönelik yeni bütüncül şehir girişimi içinde bulundurmaktadır(Sönmez,2004) .

Constant'a referans veren Sönmez, Durumcular'ın bütüncül şehirciliği oluşturmak için yeni teknikleri icat etmekte olduklarını, şehirlerin önerdiği olanakları araştırıp, gelecek kentler için maket ve planlar üretimi içerisinde olduklarını belirtirken, geleneksel sanatların da bu anlamdaki yetersizliğini ifade etmektedir.(Sönmez,2004).

Bahçe-kentlerin çevre ile ilişkiyi azalttığını, yüksek bloklarla aradaki etkileşimi yok ettiğini savunan Constant'a göre şehirler sürekli bir konstrüksiyon ile birbirine bağlı olmalı ve havaya kaldırılmalıdır. Dolayısıyla da altta serbest kalan zeminde trafik çözülürken, kolonlar üstünde yükselen sürekliliği devam eden strüktürde konut, eğlence, üretim ve dağıtım gibi işlevler olacaktır.

Bu tür yapılarda doğaya dönmenin aksine onun gereklerini gerektiği yerde, gerektiği kadar kullanarak doğayı yenmek söz konusu olacaktır. Bu gibi gereklilikleri insanların ihtiyaçları doğrultusunda daha bilinçli kullanılırken, bu kullanımdaki çeşitlilik henüz öngörülemeyen farklı ambianslar ve oyunlar da yaratması söz konusu olabilecektir (Sönmez,2004).

Bu strüktürdeki mekanlar çok katlı olup, bir metropol ya da bir mahalle büyüklüğünde olabilirken, içinde her yerden merdiven ve asansörle ulaşılabilen teraslar, spor alanları, helikopter alanı, havaalanı ya da tarımsal amaçlarla kullanılabilecektir (Sönmez,2004) .

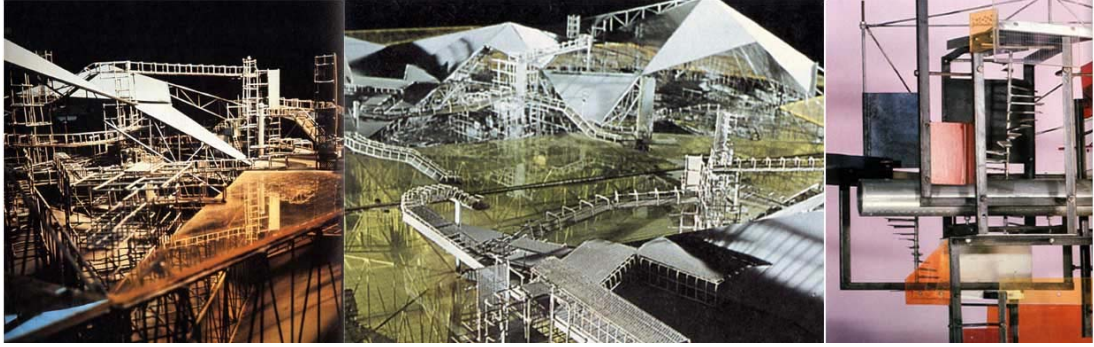
Böyle bir strüktürde yapay olarak oluşturulmuş ve içinde sayısız alternatif ve çeşitliliği barındıran bu mekan, yerleşimcilere çok dinamik bir yaşam alanı

sunmaktadır. Buradaki ortamlar 'profesyonel durumcular' tarafından istedikleri doğrultuda ve zamanda değiştirilirken, mühendisler de sürece katılacaktır. Constant'a referans veren Sönmez, anlatılanların fantastik bir rüya değil, teknik olarak uygulanabilir ve insani olarak da daha zengin ve 'tatmin edilmiş', 'gerçekleştirilmiş' bir hayat için arzu edilir bir tasarı olduğunu ifade etmektedir(Sönmez,2004).

Sosyal model

Ne kıtlık, ne sömürü ne de işin olmadığı ve eksiksiz herkesin yaratıcılığını özgürce kullanabildiği bir ortamda nasıl yaşanacağı sorusu, şimdiye kadar bilinen bizi radikal olarak farklı ortamlardan ve mimarlık ve şehircilik alanlarında hayal edilebilenden harekete geçirir.

İnsanlık tarihi örnek olarak sunulacak hiçbir emsale sahip değildir, çünkü grup hiç bir zaman özgür olmamıştır ve bu yüzden de özgürce yaratıcı olamamıştır.

Şekil 3.11. : New Babylon

3.1.2. Müzakere Modeli

Müzakere modeli, öznenin, yani kullanıcının nesne üzerinde kurmuş olduğu etkinliğin, mimarlık disiplini bağlamında, mimarın kontrolü dahilinde gerçekleştirilecek bir uygulamaya yönelik olmasından kaynaklanmaktadır.

Mimar, sistemi kurduktan sonra kullanıcının kendi deneyimlerini kurmasına olanak sağlayacak şekilde sistemin kullanıcının isteklerine göre değişimine olanak vermektedir. Kurulan sistem esnek bir sistemdir ve her türlü kullanıcı isteğine ve müdahalesine cevap verebilmektedir. Böylelikle kullanıcının yapılaşmış çevre üzerindeki müdahaleleri, müzakere aşamasına geçmektedir.

Müzakere kullanıcı ile mimarın birlikte hareket etmesini sağlayan bir duruma karşılık gelmektedir. Özne iktidarını tek başına kurmaz fakat bir sistemin parçası olarak iktidar alanına sahip olur. Bu sistem, mimar tarafından kurulur.

Bu durumda, ortamı oluşturan sistemin bilgi üretimi/denetimi dahilinde ortaya çıkacak bir tepki söz konusu olmaktadır. Ortaya çıkacak olan tepkinin yaratacağı yeni ortam, öznenin öznel bilgileri ve istekleri ile yönlendirilen bir sistem dahilinde oluşmaktadır. Böylece kurulan bir sisteme dahil olsa bile öznenin kurucu bilgisi dahilinde gelişen, değişen, dönüşen bir sistem olması dolayısıyla müzakere modeli de müdahale modelinde olduğu gibi öznenin kurucu özne olarak var olduğu bir modeldir.

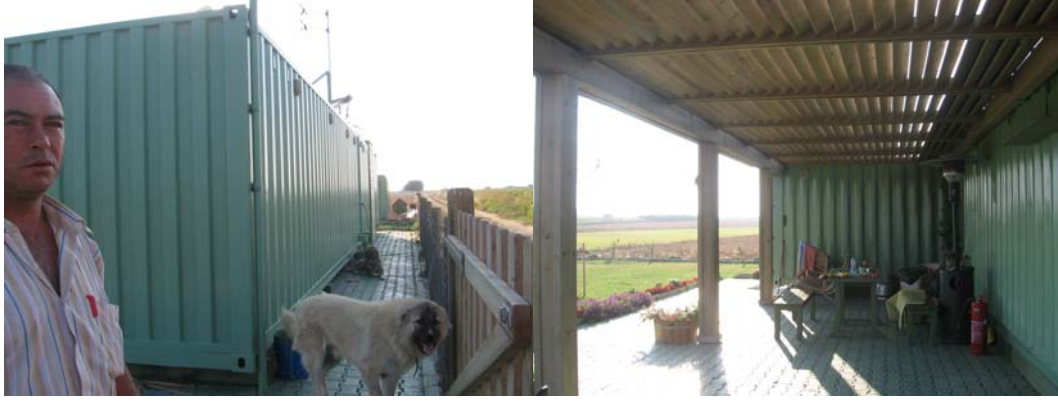
Sonuç olarak, müzakere modeli, kullanıcı ile mimar arasındaki diyalogu, her aşamasında mimarın kullanıcı ile birlikte hareket edeceği bir sistem dahilinde kurmaktadır.

3.1.2.1. Müzakere Modeli; Bağlamlar, Örnekler Ve Tartışma

Müzakere modelinin göstergelerini oluşturan bağlamlar ve örnekler, mimarlık disiplini bağlamında pratik yaşam alanında kullanıcı ile mimarın müzakere ile oluşturduğu örnekler ile yine mimarlık disiplini bağlamında bir tasarım yöntemi geliştirme sürecine dahil edilen kullanıcı etkilerini gösteren örneklerden oluşmaktadır.

3.1.2.1.1. Mimarlık Disiplini Bağlamında Pratik Yaşam Uygulamaları

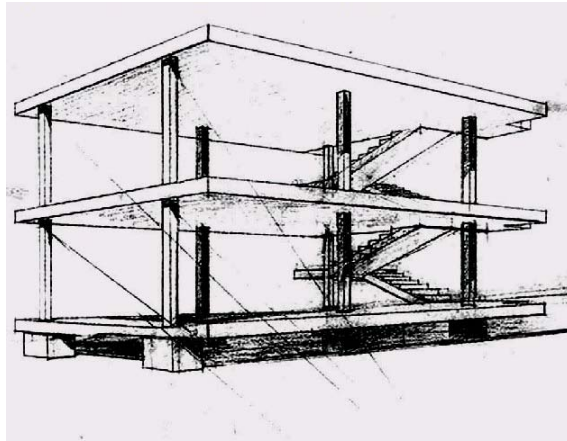
Kullanıcı müdahalesini Müzakere boyutuna taşıyan bir örnek: Bozcaada'da yazlık konut ihtiyacı olan, fakat bulunduğu yere ilk başlarda geçici bir müdahale yaparak yerleşmek isteyen bir kullanıcının bu isteğine karşı mimarın öngördüğü geçici konut önerisi. Kalıcı yapılaşmak yerine geçici yapılaşmayı sağlayacak ve kısa sürede yerleşmeye imkan verecek bir çözüm olarak önerilen konteynir ev seçimi mimar ile kullanıcı arasındaki müzakere ile seçilmiş ve uygulanmıştır.

Şekil 3.12: Bozcaada, Türkiye’den kullanıcı tarafından belirlenen ev seçimi.Konteyner ev.

3.1.2.1.2. Mimarlık Disiplini Tasarım Süreci Geliştirme Bağlamında

Le Corbusier – Domino House

Şekil 3.13. : Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev...¹

"Serbest plan" (plan libre) ve "serbest cephe" (façade libre), 20. yüzyılın ilk yarısının en atak figürlerinden olan Le Corbusier'in (1887-1965) ısrarla izini sürdüğü sloganlardır. Bu "serbestlik" ile kastedilen nedir? Bir ucunun "arbitrar" olana, yani keyfiliğe açılıyor olduğu düşünülebilir. Ancak Le Corbusier'in "yapan öznenin" önündeki sınırları kaldırmakla ve "İstediğin gibi yap!" demekle yetinecek birisi olmadığına kuşku yoktur. Modernist mimarının öncü figürlerinden biri olarak bir yandan eski konvansiyonları yıkmak, öte yandan da yenilerinin inşasına aracılık etmek istemektedir. Öyleyse "serbestlik" onun için "yapan öznenin" keyfiliğinden öte bir anlama gelmelidir.

Corbusier'in kastettiği serbestlik, "yapan öznenin" ziyade, nesnenin içsel özelliklerine ve kurgusuna ilişkindir: Nesnenin, eskiden birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlarını ayrıştırmak, birbirlerine bağımlılıktan kurtarmak istemektedir: Planı cepheye, konstrüksyona, hatta alt ve üst katın planına; cepheyi plana ve konstrüksyona; konstrüksyonu mekan kurgusuna; pencereyi duvarlara bağımlılıktan kurtarmak istemektedir. Bundan da öte: Bahçeyi topraktan, evi yerleşmeden, yerleşmeyi şehirden, yaya yolunu oto yolundan, her şeyi birbirinden, birbirine bağımlı olmaktan, birbiri tarafından koşullanıyor olmaktan kurtarmayı, bağımsızlaştırmayı hedeflemektedir (Bilgin,2002).

Mimar-kullanıcı diyaloguna etkisini anlamak için önce Le Corbusier'in bunu "nasıl", sonra da "neden" yaptığını anlamaya çalışmak gerek. Bu bağlamda önce tekniklerine ve araçlarına, sonra da motivasyonlarına ve ideolojisine bakmak uygun olacaktır.

Hangi geleneğin izini sürüyor olursa olsun, konvansiyonel bir evin en belirleyici özelliklerinden biri duvar, pencere, kapı, çatı, merdiven, oda, koridor, sofa gibi tekil unsurların birbirlerine indirgenemez ayrı varlık alanlarına sahip olmaları, ikincisi de belirli örüntü kalıplarına göre bir araya gelerek bütünü oluşturmalarıdır. Le Corbusier'in istediği her iki özelliği de tersine çevirmektir: Bir yandan unsurların bağımsız varlık alanlarını, diğer yandan da bunların birbirleriyle eklemlenme kalıplarını çözmeyi, kurgusunun içinde eritmeyi hedeflemektedir (Bilgin,2002).

Bunların hepsini birden mümkün kılacak aracı daha en başından keşfetmiştir: Betonarme iskelet. Evet, Perret'in ve Behrens'in yanında çalıştıktan sonra başladığı ve yaşamı boyunca sürdüreceği konsept çalışmalarından ilki olan *Maison Domino*'nun 1919'da yayınlanan ilk resmi, bir betonarme iskelet perspektifidir: Temellerin üzerinde yükselen kolonlardan, o kolonları kesen döşeme plaklarından ve merdivenden ibaret bir iskelettir bu. 19. yüzyıl boyunca kullanılmamış donatılı betonun imkanlarına işaret eder bu resim.

20. yüzyılın sonunda ev iktisadi açıdan da Corbusier'in kastettiğinden farklı bir anlamda parçalanmış, ayrılmış ve bağımsızlaşmıştır. Bugün evin parçalı bütünlüğünü kuran dinamiklerden biri de, inşaat, yapı malzemesi, kimya, dayanıklı tüketim maddesi, otomotiv ve gıda sektörlerinin ürünlerini çeşitli kombinasyonlar altında barındıran başlıca tüketim mekanı olmasıdır: Ev giderek içine her şeyin, çeşitli kolaj olasılıkları ile "serbestçe" doldurulabileceği nötr bir kaba, bir "container"e dönüşmektedir (Bilgin,2002).

Konvansiyon bir kere yitirildikten, bütün bir kere parçalandıktan sonra onun yerini neyin alacağını, bütünlüğün yeniden nasıl kurulacağını ütopyacıların fikirleri, projeksiyonları ve iradeleri değil, bütün karmaşıklığı ve çelişkileriyle tarihin yapımına katılan aktörlerin çapraz ilişkileri belirler. Peki tüm karmaşıklığı ve çelişkileri ile bu

tarihin içinde ütopyanın yeri ne olabilir? Yıllar önce D.Berke'nin aktarmış olduğu cümleler bu konuya kayda değer bir sınır çekmiştir: "...Programı eleştiriden, gerçekleşme tasarısını şehir metaforundan, yani poetikayı politikadan ayırmak gerekir. Ütopyacı poetika beklentileriyle daima güzel olmuş, ütopyacı politika ise ideolojik mutabakat talebiyle her zaman sakarlığa kaçmıştır." (*Rob Krier and the Utopian Tradition in Housing; New York 1982*) Bu durumda Corbusier mimarisinin ilkelerini ve tasarılarını birer reçete olarak değil de, birer şiir olarak okumanın, konutla ilgilenenlere açacağı yeni ufuklar ve de söyleyeceği çok şey hala olmalıdır (Bilgin,2002).

Bu bağlamda, Corbusier yapıyı kullanıcı için serbestleştirerek, kullanıcının mekan içindeki etkinliğini arttırmaktadır.

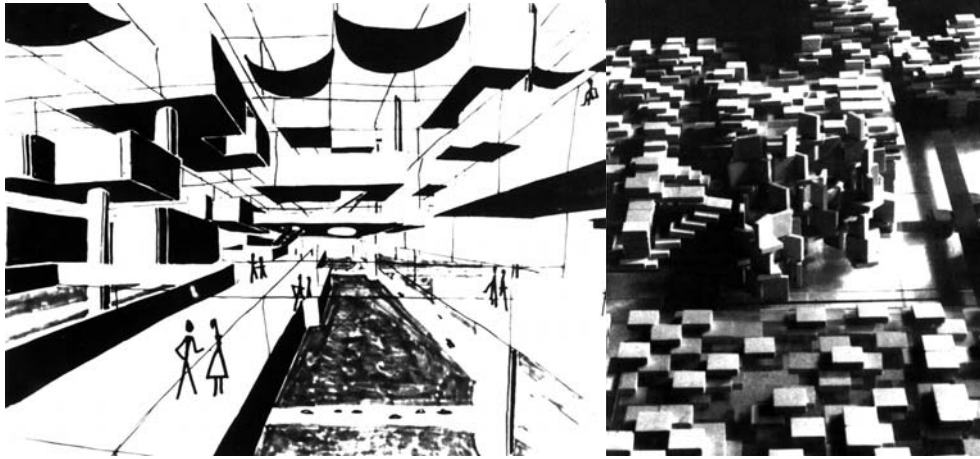
Kullanıcının isteklerini önceden belirlemek yolu yerine, mimar ona serbest ve boş bir mekan bırakarak içini istediği gibi doldurmasının yolunu açmaktadır. Böylelikle, mekanın içi kurgusu öznenin kendi deneyimleri ile dolacaktır.

Corbusier'in mimari sistem önerisi müzakere modeli bağlamında değerlendirilebilecek bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimar kendi rolünü belirlemekte ve kullanıcının etkinliğini gösterebileceği bir ortamı kendisine sunmaktadır.

Yona Friedman – Skycity

1962'de Friedman, mekânsal kent planlamasının on ilkesini açıklamıştır: kentlerde çalışma ve üretim gittikçe daha fazla otomatikleşecektir ve kentle ilişki zayıflayacaktır, işçi önemini yitirerek seyirci ya da müşteri haline gelecektir, kentler boş zaman, eğlence, kamu yaşamı ve örgütlenme merkezi olacaktır; büyük kentler endüstri yerine tarım içermelidir. Kentlerin yapay yollarla iklimlendirilmesi şarttır, böylece sokaklar kamusal yaşamın merkezi haline gelecektir. Kenti oluşturan binalar teknolojinin ilerlemesine yetişmelidir. Üç boyutlu planlama, mahallelerin yan yana ve üst üste gelmelerine olanak tanır. Bir kenti meydana getiren binalar istenen biçimde doldurulabilecek taşıyıcı iskeletler olmalıdır, bunların donatımı, içlerinde yaşayanların kararlarına kalacaktır. (Friedman, sosyal ve teknik açıdan daha iyi duruma gelen yerleşmelerin gelecekte diğerlerine baskın çıkacaklarını bildirerek karar verici mercilere mesaj iletmekten geri kalmamaktadır) (Conrads,1960)

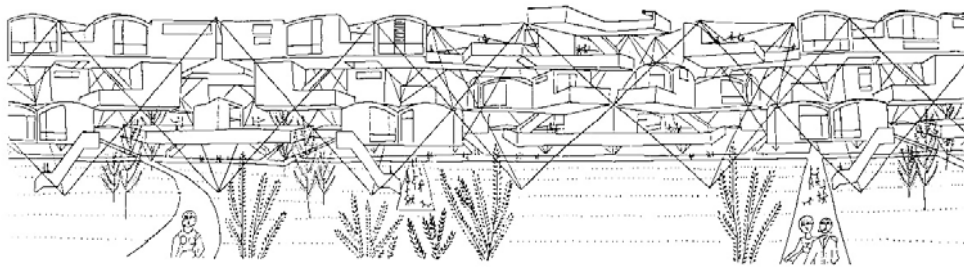
1950'lerin ikinci yarısından itibaren Yona Friedman, üç boyutlu strüktürlerle mekansal bir kent üretmek, mekanı üçüncü boyuta taşıyarak genişletmek üzere öneriler geliştirmiştir (Sönmez,2004).

Şekil 3.14. : Yona Friedman, Skycity

Şekil 3.7 : 1959-63, Ville Spatiale

Friedman'ın çizimlerinde çok hafif metal strüktürler görülür. Eskiz ve çizimlerde strüktürler şematik olarak ince çizgilerle belirtilmiştir. Bu salt bir ifade sorunu değil, geleceğin teknolojisine yönelik bir iyimserliktir de. Nispeten kalıcı olan bu strüktürlerin içinde süratle yenilenebilen değişken, kapalı mekanlar asılıdır. Friedman, seyrek, ışık geçirgen, süngersi bir yapı ile dünya yüzeyini üçüncü boyutta genişletir. Böylece kentin yoğunlaşması ve gelişmelere uygun altyapı donatılarının kullanıcılara daha kolay ulaştırılması sağlanırken diğer yandan taşıyıcı sistemin zorunlu mühendislik incelikleriyle uğraşmak durumunda kalmayacak kullanıcılara mekanın biçimlendirilmesinde daha fazla bir esneklik olanağı sunulmaktadır. Bu sayede kent yapılanması hem daha demokratik hem de daha dinamik olabilmektedir (Sönmez,2004).

Şekil 3.15. : Yona Friedman, Skycity

Friedman'ın önerisi 'insanlara nerede, nasıl yaşayacaklarını dikte eden 'uzman'ı aradan çıkarmaktadır. Uzmanın rolü kendi çevrelerini kataloglardan seçtikleri bileşenlerle serbestçe üretecek kişilere yardım etmeye ve bu bileşenlerin yığınsal üretim ve dağıtımını örgütlemeye indirgenmiştir (Sönmez,2004).

Friedman, önerisinin uygulanabilirliğini artırmak (ve kanıtlamak) için çalışmalarını matematik, sosyoloji ve sibernetik üstüne ilerletmiştir. Çeşitlilik ve seçme

özgürlüğünü artırmanın, daha fazla kullanıcı katılımı sunmanın yollarını araştırmıştır (Sönmez,2004).

Yona Friedman (Y) ile Söyleşi , Winy Maas (W)

Yona Friedman, Paris şehri üzerine tasarladığı Skycity projesiyle, fenomenal bir 3 boyutlu rüya yaratmıştı. (Maas, Friedman,2003)

Y: Bence insanlar kişiselleştirmeye bakıyorlar, o yüzden ben buna bireyselleşme değil kişiselleştirme derim.

Y: Yani sanırım yükselmek yerine kentsel bir doku oluşturmayı tercih ederdim.

W: Bugün 1950 ve 60'larda yapılmış bu tür projeler yeniden ilgi görüyor.

Y: Bugün bunu çok daha özgürce yaparım. O zaman, göreceli olarak daha geometrikti, bugün öyle olması gerekmiyor. Biçim ve organizasyonda özgür olabilirler.

W: Bu rüya, sizin söyleminizle bu başlangıç projesi, sadece etrafının değil aynı zamanda aşağı ve yukarının da sarılı olduğu yoğun bir kentle ilgili.

Y: Evet, çok yoğun ama olması gerektiğinden daha yoğun değil, genelde dört kat düşünüyordum. Kişiselleştirmeye inanıyorsam, eğer insan bir süreçse, sabitlenmiş olmaması gerekir.

W: Konteynerlerden oluşan bir kent hayal eder misiniz? Limanlardaki gibi?

Y: Bu bir olasılık, ama ben teknik kısmıyla değil sosyal kısmıyla ilgileniyorum. Gerçek insanların nasıl tepki gösterdiğiyle ilgileniyorum.

Süreç

Y: diyelim ki ben buraya bir köprü yapmak istiyorum (pencereyi gösterir). Bunu yapabilme imkanım olsun isterim. Komşularına fazla rahatsızlık vermeden, tabi ki bunun belli kuralları var...Sokaktaki birçok şeyden biri gibi. Biraz karmaşık olabilir ama ben insanlar kendileri plan yapabilsinler isterim. Başka bir örnek vereyim. Yüksek katlı bir sosyal konutu ele alalım. Aynı kattan 20 tane var. Her bir kata girdiğinde hepsinin farklı olduğunu göreceksin. Neyse ki mimarlar artık mobilyaları da tasarlamıyorlar.

W: yani kişisel olasılıklara inanıyor musunuz?

Y: Ben bu kişisel olasılıklar aracıyla yaşamaya inanıyorum. Bunu kullanman şart olmayabilir ama kullanabilirsin de. Zorunlu değil. Çoğu mimarlar hala mimarlığın bir süreç olduğunu göremiyorlar. Sonuç ürün değil, önemli olan süreç ve bu süreçleri –faciliate-- Buna kentin yumuşatılması diyorum. İyi, kötü, bir medeniyetimiz var, ben buna kentsel “tarımsal” medeniyet diyorum.

W: Tarımın Bireysel, süreç tabanlı özelliklerini mi vurguluyorsunuz? Yoksa programatik özelliklerini mi? Kentlerinize çiftlikler de ekler miydiniz?

Y: Daha çok bireyselliğe bakardım, bireysel bahçeler. Ama biri çiftlik yapmak isterse de fark etmez. Her zaman olasılığı barındırmalıyız. Ama karar bireysel. Bu çizimler insanların hayal gücüyle konuşup onları şok etmek için yapıldı. İnsanlar başka şeylerin de mümkün olabileceğini düşünmeliler; diğer olasılıkları da değerlendirmek ve ikinci olarak da onlara bunu yapabilecekleri hissini vermek. Bu gösterdiğim çizimler hayal gücünü tetiklemek içindir. Ne yazık ki günümüz mimarlığı bunu yapmıyor. Bu mimarlardan mı yoksa onlara o görev ve politikaları yükleyenlerden dolayı mı bilemiyorum...

W: Sosyal yönü kuvvetlice işaret ediyorsunuz.

Y Sanırım “sosyal” kelimesiyle ilgili bir sorunum var. Nedir o? Sosyal dil, düşünceler, davranışlardır. Her şey bağlantılıdır. Sormuş olmanıza sevindim. Soru lineer değil grafik şeklinde olmalı. Sorular da birbiriyle bağlantılı, aynı satırdayız.

Uyum

Y: Çoğu canlı çevrelerini değiştiremez ve ona uyum sağlarlar. Bir şekilde değişim gücümüze fazlasıyla inanıyoruz ve adapte olma olasılığımızı fazla önemsemiyoruz. İnsan tavrı sonsuza kadar değişim düşüncesiyle yönlenecek gibi görünüyor, bence bu sorgulanabilir. Süreçteki

tüm verileri değiştirerek bir snapshot u diğer snapshot la aynı tutmaya çalışıyoruz. İklimdeki bu değişimler iyi mi kötü mü bilemiyorum. İnsan türü, kutup bölgesinden tropikal bölgelere kadar bir çok yerde yaşayabilir. Yani hayvanlar gibi uyum sağlayabilir. Bu bir mutasyondur. Tüm problemlerimiz için bir kısmı uyum bir kısmı da müdahale olan bir cevabımız vardır. Müdahale kısmı bence yeterince önemsenmiyor. İklimsel değişikliklerden söz ederken sonuçta uyum stratejisi bizim müdahalelerimizden muhtemelen daha önemli olacaktır.

Bir etkiden söz ederken, hipotetik bile olsa, hayal edilen uyum stratejisi ne olacaktır?

W: Uyumun bir sürü farklı türü var.

Y: Evet ve garip bir şekilde bu konuda hiçbir fikrimiz yok. Tüm antropolojik çalışmalar korumacılık, bir görünümü sabitlemek vb üzerine. Bu fazlasıyla sorgulanabilir. Bundan uzaklaşmak için bir fikrinin olması gerekir. Bu canlılar tüm koşullarda hayatta kalabilirler. Fakat tür olarak çok genç ve çok saldırganız, empoze ediyoruz ve doğayı yaşanır hale getiriyoruz. Bunun yerine kendimizi adapte edebilmeliyiz. Amaç hayatı sürdürmek, çevremizi değiştirmek değil.

(Maas&Friedman,2003)

Yeni Medya Aracılığıyla Mimarlık-Kullanıcı Diyaloğu

Müzakere modeli bağlamında bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile beraber ortaya çıkan açık yazılım sistemlerinin mimarlık disiplini bilgi üretimi sürecine dahil edilebilmesi ile birlikte bu sistemler kullanıcının (öznenin) etkinliğini gösterebileceği bir model olarak mimarlık disiplini içinde alternatif bir model olarak kullanılmaya ve araştırılmaya başlamıştır.

20.yüzyılın sonları itibariyle yeni medya ve elektronik ortamın gündelik hayat, kavramlar ve toplumsal üretim biçimlerinin pek çok aşamasında dahil olduğu durumda, tüm insani üretim pratikleri gibi mimari düşünce biçimleri ve pratikleri de bu dinamiklerden nasibini almıştır. Yeni medyanın sağladığı yeni ortamın kendine has araçları ve arayüzleri aracılığıyla Mimarlık-Kullanıcı diyaloguna yeni süreç ve biçimler eklenmiş, diyalogun kendisi değişime uğramıştır. Bu değişim sadece dijital ortamda tasarım bağlamında değil, fiziksel üretim biçimleri ile sanal üretim biçimlerinin etkileşimli, melez birlikteliklerinde de çokça ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak kolay erişilebilirlik, müdahale edilen nesnenin dinamik, değişken olabilmesi, sürecin daha şeffaf ve esnek olması, katılım araçlarının daha basit ve anlaşılır olmaları bakımından yeni medyanın bu diyalogu zenginleştirici ve akıcılaştırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir.

Yeni medya teknolojilerinin, kullanıcının etkinliğini arttırmaya yönelik geliştirilmiş bir sistemi mevcuttur. Bu sistem açık kaynak sistem adı ile temsil edilmektedir.

Açık Kaynak:

Yazılım mühendisliğinin kullanım pragmatizmine dayanan yeni organizasyonel modeli 'açık kaynak' hareketi olarak adlandırılmaktadır. Açık kaynak, yazılım programının kaynak kodlarının herkesin serbest kullanımına açık olmasıdır. Bunun çok önemli sonuçları vardır,

kaynak kodu kamunun bilgisine açıldığında teorik olarak herkes programa müdahale edip geliştirebilir. Bu, Microsoft'un Windows işletim sisteminin kaynak kodunu açıklamak istememesinin de sebebidir. Microsoft ve açık-kaynak hareketi, yazılım gelişiminin iki birbirinden tamamen farklı yaklaşımını örneklemektedir.

Açık-kaynak hareketinin 'propaganda bakanı' olarak adlandırdığı Eric S. Raymond bu iki organizasyon el yapısını katedral ve pazaryeri olarak tarif eder. Katedral, Microsoft gibi telif haklarıyla korunan yazılım modelidir. Bu, hiyerarşik yapısı olan bir işletme modelidir. Bu modelin tersi olan ve açık-kaynak hareketinin temelini oluşturan Pazaryeri modeli birbirinden kopuk görünen fakat isleyen bir ilişkiler ağıdır. Raymond bu farklı gündem ve yaklaşımların karmaşık pazaryerinin, Katedral-inşaaacılarının hayal bile edemeyeceği bir süratle işlediğini vurgulayarak bitirmektedir.(Kaspori,2005)

Açık kaynak sisteminin kullanıcı ile mimarlık üretimi arasındaki diyalogun sağlanması yönündeki potansiyeli dikkate değer bir potansiyeldir. Bu bağlamda Kaspori'nin açık kaynak sisteminin mimarlık disiplininin üretim teknikleri içinde kullanılabilir bir sistem olabileceğine dair öneri metni bulunmaktadır.

"Açık kaynak mimarlığı: Mimari pratik ters-yüz edilmelidir." Kaspori'nin metin başlığı olarak kullanılmıştır.

Kaspori şunu savunur; Mimarlar artık mimarlığın özünü kendi içinde aramamalıdır. Ayrıca mimarin esas yapıcı olduğu geçmiş zamanları nostaljiyle geri çağırmayı da bırakmalıdırlar. Mimarlık, bu çalkantılı politik ve ekonomik istikrarsızlık zamanlarının sunduğu sayısız fırsatlar için dışarıya ve ileriye bakmalıdır. Mimarlığın özü arayışı, mimarlığın çağdaş ağ/şebeke toplumu için ne anlama gelebileceği sorusuna yol vermelidir. Mimari pratiğin, açık kaynak olarak mimarlığına doğru kolektif olarak organize edilmiş bir yenilenme geçirmesinin zamanı gelmiştir. Böyle bir mimarlık, kurulu düşünme biçimlerinin sarsılmasını ve yenilik kavramının hem sosyal hem ekonomik olarak farklı bir yorumunu gerektirir.

Kaspori, içinde bulunduğumuz mimarlık ortamında, mimarlık üretim nesnelerinin tek bir kaynaktan, yani tek bir tasarımcı kaynağından çıkmasını eleştirir. Mevcut modelin 'kapalı' ve rekabete dayalı olduğunu düşünür. Bu rekabet yenisinin yaratımı için önemli bir itici güç olmasına rağmen, bir diğer taraftan da fazla kapalı olduğunu belirtir. Diğer model ise işbirliğine dayanmaktadır. Fikirlerin etkin dağılımı ve sonucunda farklı durumlarda test edilip geliştirilebildiği bir ağ/şebeke mantığına uyar. Geniş bir kullanıcılar ve/veya müteahhitler grubunun 'yığın zekâ'sını kullanır.

Kaspori, mimarlığın popülerleştirilmesi eleştirisi yaparak, mimarlığın popülerleştirilmesi yerine demokratikleştirilmesi hakkında konuşmanın daha ilginç olacağını düşünmektedir. Bu, sürekli artan tüketici odaklı üretim dünyasında sadece

mantıklı bir adım değil, biraz daha fazla gerçeklik hissine ihtiyacı olan bir pratik için gerekli bir organizasyon el yenilemedir de. Toplumsal gelişmenin kalbinde yer alan mimarlık, hareket halinde olan bir dünya için giderek bir dekora indirgenmiştir. (Kaspori,2005)

Açık Kaynak Kendi Sınırlarının da Ötesinde Geçmiş Bir Modeldir.

Siyasal bilimci Steven Weber açık kaynak fikrinin çok daha geniş bir uygulama alanı olabileceğini söyler : “Temel kavramlar – paralel bölünmüş ortamdaki kullanıcı odaklı yenilikler, işbirlikçi tavrın farklı biçim ve mekanizmaları, rekabet karşıtı ürünlerin ekonomik mantığı – yazılımın açık kaynak isleyişinin geliştirilebileceği tek ortam olmadığını göstermeye yeter. Medya araştırmacıları Felix Stalder ve Jessica Hirsch son makalelerinde ‘Açık Kaynak Zeka’yi savunmuşlardır.” (Kaspori,2005)

Açık kaynak bilgiye serbest erişim imkanı sunmakta ve böylece bilgi ekonomisinin temellerini etkilemektedir. Mülkiyet kavramıyla ilişkili geniş bir konu yelpazesinin tersine çevrilmesini içerir. Açık kaynak, bilgi gelişimi için yasal, ekonomik, politik ve sosyal sonuçları olan alternatif bir model önermektedir. Steven Weber bu açık kaynak uygulamalarını özetlerken bunların hepsine değinir. Onun görüşüne göre açık kaynak:

Araştırma ve geliştirme için özel bir metodoloji

Yeni bir işletme modelinin temeli (yazılımın serbest dağılımı bedel ve kar elde etmek için yeni mekanizmaların gerekliliği anlamına gelir)

Toplumun sosyal özü, ortak bir üretim için bir grup insani birbirine bağlayan tanımlayıcı bir bağ

Endüstri çağı üretim yapılarının yerini alacak, ‘bilgi ekonomisi’ne özel ve benzersiz yeni bir ‘üretim yapısı’

Politik bir hareket

Açık kaynak kapalı bir topluluk değildir. Bu tür bir işbirliğinin tek talebi diğer bütün topluluklarda olduğu gibi ortak bir ilgidir. Böyle bir ilgi, bilginin farklı disiplinler, profesyoneller ve merak sahipleri arasında paylaşımını getirir. Kullanıcı tabanının tanımlanması açık kaynak mimari pratiğin gelişmesinde önemli bir adımdır. Kullanıcı grubu uzmanlığın önüne geçer ve diğer disiplinleri de içine alır. (Kaspori,2005)

Bunun dışında bir de mimarlığın ‘son kullanıcıları’ (sakinleri) bulunmaktadır. Bu kullanıcılar da süreçte aktif rol alabilirler. Açık-kaynak isleyişinin planlama sürecine

daha geniş bir kullanıcı katılımını tetikleyebileceği bir gerçektir. Surece aktif olarak dahil olan bir topluluk oluşturmak için gerekli tek şart tutarlı bir vaattir: “Kaba, modası geçmiş, eksik ve yetersiz belgelenmiş olabilir. (Kaspori,2005)

Bunun için önerilen çözüm ise yatırımcının ikna edilmesidir Kaspori’ye göre.

Sonuç olarak, açık kaynak modelinin mimarlık için kullanıcı ile arasındaki ilişkiyi geliştirecek bir yöntem olarak görülmektedir. (Kaspori,2005)

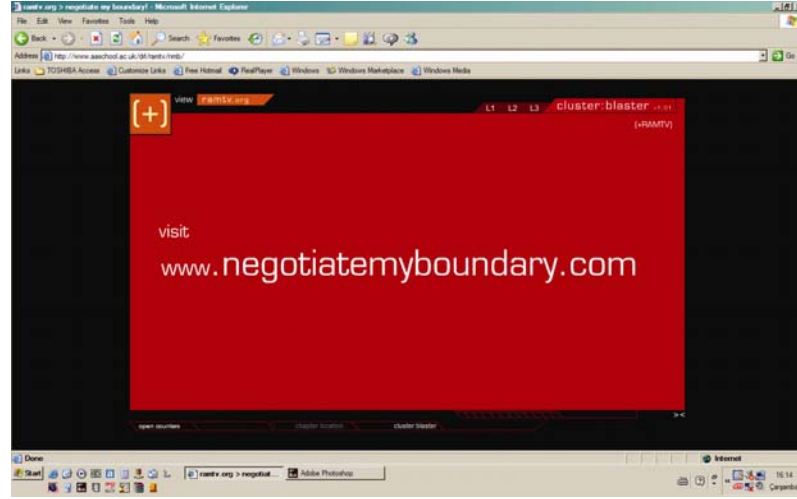
Bu bağlamda, Kaspori’nin açık kaynak tasarım süreci idealinini, gerçek bir modele çevirebilecek bir örnek görmek mümkündür.

Kullanıcı ile mimari bir programın oluşturulmasında çok çeşitli seviyelerde ve araçlarla doğrudan kullanıcı katılımı sağlayan çalışmalardan bir örnek olarak AA (Architectural Assosiation)’da yürütülen ve dijital ortamdan katılınabilinen Negotiate My Boundry! (Sınırlarla Uzlaş!) adlı çalışma incelenmiştir.

“Tez : Sınırlarla Uzlaş!”

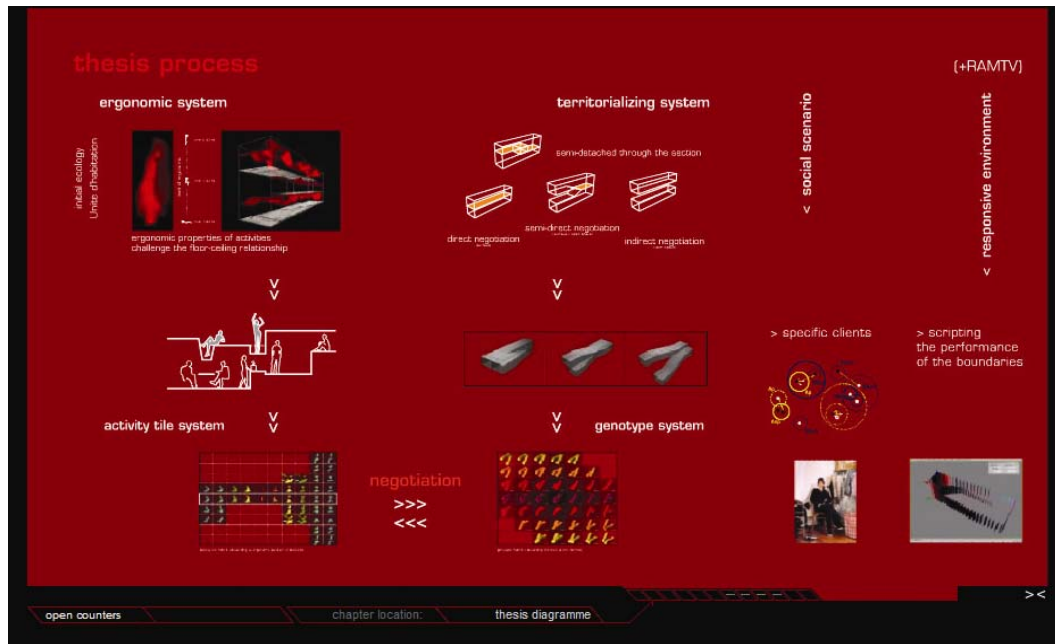
Burada sınırların çeşitli seviyelerde (sosyal ve uzamsal) ve çeşitli ölçeklerde (nano ölçekten XL ölçeğe) uzlaşması üzerine odaklanılmıştır. Bu konu mimarlığın uzamsal gerçekliği adına üretken bir parametre haline gelirken, sınır ve kullanıcı arasındaki ilişki doğrudan ve kişisel olarak birbirini birinci elden kurmayı başarmaktadır.

Genotipik sistem ve aktivite-döşemesi sistemi birbirleriyle etkileşime girerek ve birbirlerine bilgi aktararak, ‘mass-customization’ (uyarlanabilir kitlesellik) kavramı ile her müşterinin kendi konutunu düzenleyebilmesine izin veren, tek bir mekansal organizasyon içinde bir araya gelmektedir ve hiper-bağlantılı sistemi oluşturmaktadır. Sosyal senaryo bu bir araya geliş için uygun ortamı sağlamakta, bütün belirlenmiş bağımlılıkların sınırlarını tariflemektedir. (Daireni paylaş, Servis kiral!, Kendi daireni kamuya aç! Vb gibi).”

Şekil 3.16: “Sınırlarla Uzlaş!” Ağ arayüzü (www.negotiatemyboundry.com, 2007)

Sınırların uzlaşıldığı bir kentsel konut mimarlığı, günümüzün anlaşılması güç, karmaşık sosyal durumları ve etkileşimleri sonucunda gündeme gelmiştir. Bu bir tür “Big Brother” durumudur; istersen (egonun doğası buna müsaitse) kendini tamamiyle dışa vurduğun ve tüm imkanlarını komşularınla ve kamuyla paylaştığın, istemezsen de tamamiyle kendini yalıtıldığın bir ortam (bir nevi koza) sunmaktadır. Bu ortam, davranışlarının da sürekli değişimde olabileceğini kabul eden ve dolayısıyla mimari elemanlarının da buna yanıt vermesi üzerine kurgulanmış, eğer istenirse daire kişiyle nefes alan, kişinin alışkanlıklarını öğrenen, etkileşimli bir çevreye dönüşmektedir.

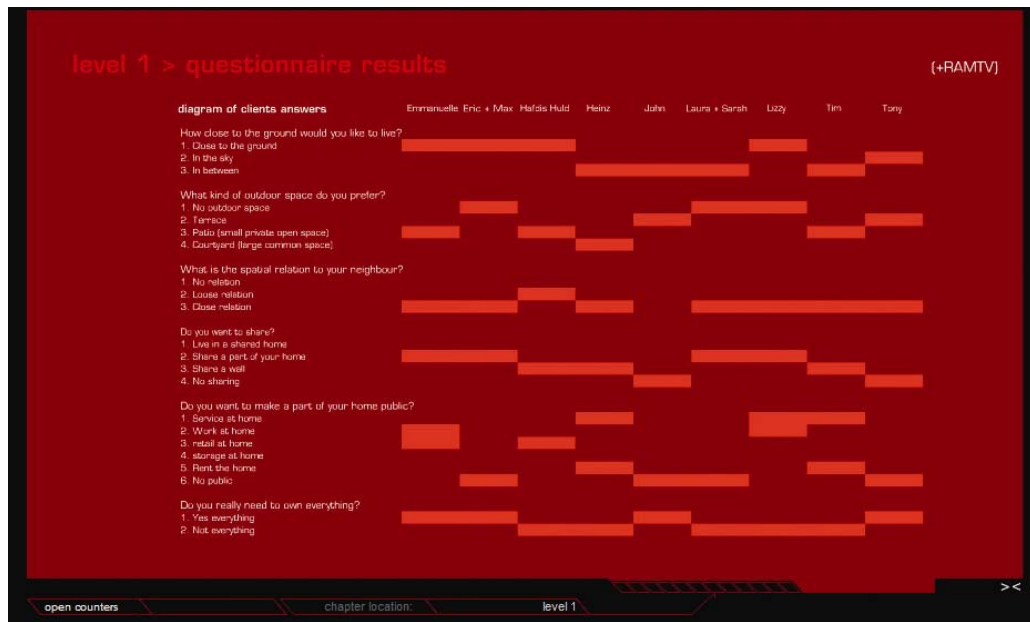

Şekil 3.17: Sınırlarla Uzlaş! Tezinin işleyiş süreci, sistemler ve kavramlar (www.negotiatemyboundry.com, 2007)

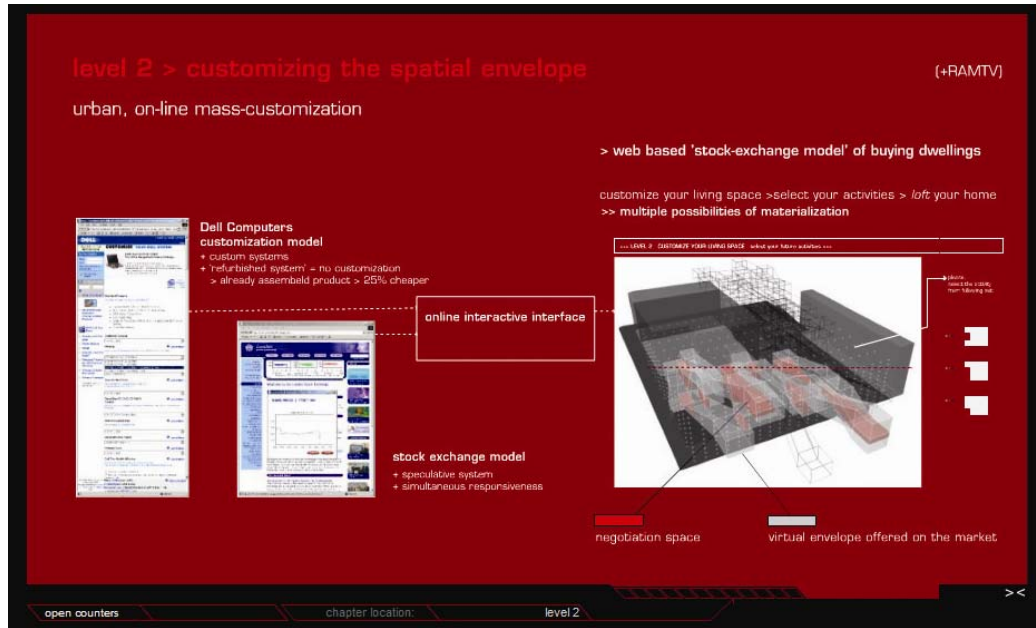

Şekil 3.18: “Parametrik Mahalle” senaryolarının üretiminde kullanıcı tarafından ve tasarımcı tarafından belirlenen parametreler ile ilgili başlıklar (www.negotiatemyboundry.com, 2007)

“Sosyal senaryonun oluşturulmasında kullanıcılar, gerçek hayat öykülerinden alınarak fazlasıyla detaylı soyut bilgilerle oluşturulan, her kesin dahil olabileceği bir üyeler topluluğuna dahil olmaktadır. Katılımcılardan ilişkiler ve sınırlar olmak üzere iki temel parametre üzerinden seçim yapmaları istenmektedir. Bu araç sayesinde fazlasıyla bireyselleştirilebilen, terzi gibi kişiye özel dikilebilen, kişiselleştirilebilir (customized) konutlar edebilmektedir.”

Şekil 3.19: Anket cevapları, kullanıcı tercihlerinin dağılımı (veri olarak kullanılan) (www.negotiatemyboundry.com, 2007)

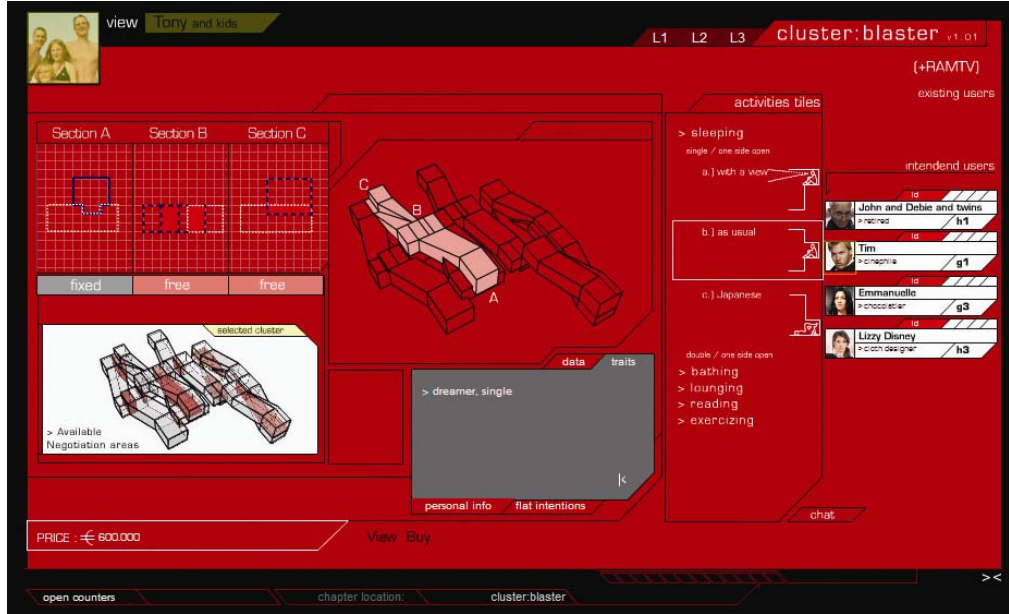

Şekil 3.20: Mekansal bireyselleştirme, Kentsel on-line kitlesele bireyselleştirme

Bu programda kullanıcı katılımı çeşitli aşamalarda ve farklı araçlarla sağlanmaktadır. Katılım, konutların bir arada bulundukları mahallenin sosyal konfigürasyonunun oluşturulmasından (ortak mekan kullanımı tercihleri vb.), yaşanacak konut biriminin (yönelimi, ihtiyaç duyulan metrekare, kullanım öngörüler) tasarlanmasına kadar çeşitli konuları kapsamaktadır. Katılım aracı olarak ise; soru-cevap, anket, çoktan seçmeli sorular, diğer insanların tercihlerini anında görselleştirilerek seçimi kolaylaştıran araçlar vs. bulunmaktadır.

Şekil 3.21: Cluster Blaster, çoktan seçmeli soru örneği (www.negotiatemyboundry.com, 2007)

Şekil 3.22: Cluster Blaster, görselleştirilen seçici katılım örneği
(www.negotiatemyboundry.com, 2007)

Şekil 3.23: Cluster Blaster, görsel karşılıklı mekansal seçim örneği
(www.negotiatemyboundry.com, 2007)

4. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Mimarlık-kullanıcı diyalogu, 20.yüzyılda modernizm ve çeşitli yansımaları ile ortaya çıkan toplumsal hareketlilik çerçevesinde öznenin yeniden ortaya çıkışının çeşitli görünümlerini sunmaktadır. Özellikle mimarlık ve şehircilik alanlarında bahsi geçen üç mimar (Le Corbusier, Constant, Yona Friedman) önde olmak üzere öznenin ortaya çıkışı ile kurulabilecek yeni diyalogların mekansal ve sistematik önerileri geliştirilmiştir. Bu girişimler ve öneriler belli noktalarda büyük farklılıklar gösterse de ortak arayışları olan öznenin kendini yapısal çevrede seçimleriyle var edebilmesi amacıyla birleşmektedirler.

Friedman'ın projesi siyasi bakımdan, piyasa ekonomisine bağlı çağdaş temsili demokrasiye getirilecek bütün eleştirilere hala açıktır. İnsanlar hala 'kendilerine sunulan seçenekler' arasından seçmek durumundadır ve bu sunum kitlesel üretime, dolayısıyla bu üretimi tekeline bulunduran karar verici mercilere bağımlıdır. (Sönmez,2004)

Friedman, tasarısında demokrat reformistken (eşitlikçi ızgara ve kendin-yap yöntemleriyle baskıcılıkların aşılabileceğini ve daha düzgün bir dünyaya ulaşabileceğini umarken), Constant devrimcidir ve insanların 'hali hazırda ne düşündükleriyle' ilgileniyor görünmemektedir. Kişinin, kapitalizm dahilinde, liberal piyasa aracılığıyla sunulan meta, imaj ve yaşamın müşterisine dönüştüğü -ve Friedman'ın kollarını açarak selamladığı- an, Durumcu eleştiri için kötülüğün bedenlendiği andır. Durumcu eleştiri içinde, katılımın piyasada sunulan hizmetin satın alınmasıyla sağlanması olasılığı hiç hesaba katılmamıştır. Öte yandan genelde kitlelerin davranışları ve düşünceleri açısından bakıldığında -açıktır ki, oynamak istemiyorlar, satın almak ve televizyon izlemek istiyorlardı- Friedman, insanların yaklaşımlarına daha uygun, kabul görebilecek bir öneri geliştirmiştir. (Sönmez,2004)

Modernist ideolojinin önerileri için temel bir örnek olan Domino House önerisinde kişi Friedman'ınki gibi bir ölçüde seçicidir ama Constant'ınki gibi yaratıcı değildir. Corbusier kişi yerine düşünerek ona serbestlik katmak ister. Kişiyi özgürleştirmek için nesneyi özgürleştirme tasarısını yapar.

Nitekim bu öneriler dönemsel bir düşünsel hareketlilik ortamı oluşturmanın ötesine sınırlı olarak geçebilip, bunu yerine küreselleşme, hızlı kentleşme, serbest piyasa ekonomisinin etkileri kentsel yapılaşma biçimlerinde baskın parametreleri oluşturmuştur. İstanbul, bahsi geçen parametreler etkisiyle gelişen ve büyüyen bir metropol olarak yapılaşma süreçlerinde öznenin katılımına imkan vermeyen, daha çok piyasa koşulları ve siyasi amaçlara yönelik şekillenen, geçirimsiz bir yapılaşma karakteri göstermiştir. Fakat özne bu geçirimsizlik ve katılığa tepkisini sistemdeki zayıflıklar ve belirsizliklerden faydalanarak, müdahaleci bir yaklaşım ile kentsel dokuda göstermiştir. İstanbul pek çok farklı ölçek ve içerikte öznenin müdahaleleri ile kendini ortaya çıkardığı örnekleri sergilemektedir. Bu örnekler (gecekondu, kaçak ek ve yapılar, yapısal müdahaleler, basit ölçekteki sokak müdahaleleri, vs.) bazen öylesine yaratıcı mekansal sonuçlar ortaya koymaktadır ki, bunların mekansal nitelikleri sistem önerilerini aratmayacak nitelikte görülebilmektedir.

Bunların yanı sıra, günümüz dünyasında tüm üretim pratikleri gibi mimarlığı da etkileyen yeni medya (gelişen iletişim ve enformasyon teknolojileri ve dijital ortam) mimarlık-kullanıcı diyalogunda yeni açılımlar getirmektedir. Yeni enformasyon teknolojilerin imkan verdiği veri kaydetme ve veriler üzerinde oynayabilme ile verilerin bilgiye dönüştürülerek tepki veren ürünler geliştirilebilmesi neticesinde mimarlık disiplini bilgisi ile kullanıcının ilerleyen zaman ve mekan içinde değişen ihtiyaçları doğrultusunda göstermiş olduğu müdahalelerin birlikte kullanılabileceği ve süreç içinde sürekli üst üste eklenilebilecek bir diyalog oluşumuna olanak tanıyacak düzeye gelebilecek potansiyele sahiptir.

Kullanıcı ile mimarlar arasındaki diyalogun bilimsel olarak mimarlık disiplini bilgisi üzerinden geliştirebilmek adına yeni medya teknolojileri önemli bir kaynaktır.

Kullanıcının müdahale yolu ile özneliğini/bireysel tercihlerini/bireysel ihtiyaçlarını/ekonomik seçimlerini gösterme biçimi ve dolayısıyla bu tip bir müdahale üzerinden dönüşen mimari ile kullanıcı müdahalelerini, bir müzakereye çevirme yolunda önemli katkı sağlayacak yeni medya teknolojileri ile mimari disiplini bilgisinin üretilmesi farklı karakterlere sahiptir.

Müdahale yolu ile ortamı bireysel ihtiyaçları ve istekleri çerçevesinde değiştiren/dönüştüren etki, tez için önemli bir başlangıç tespiti olmuştur.

Critical action as a reagent

Bruno MUNARI, *Search for comfort in an uncomfortable armchair*, 1950, from *Fantasia*.

Şekil 4.1. : Rahatsız bir sandalyede konfor aramak (The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture / action)

Resimde görünen karelerde, kullanıcı için tasarlanmış olan ürünün, kullanıcı tarafından, aradığı konfor seviyesine ulaştırılabilmek adına ne şekilde farklı denemeler ile konfor araştırması yaptığı görülmektedir. Örnek, genel ve kesin bir yargıya varmaksızın kullanıcının kullandığı nesneleri, ürünleri, ihtiyaç duyduğu şekilde değiştirebildiğini göstermektedir.

Bu eylem, tıpkı kullanıcısı için bir eylem tasarlayan mimarlık disiplininin amaçladığı hedef doğrultusunda benzerlik gösteren bir edimdir.

Bu durumda mimarlık ürünü bitmiş bir üretim değil, bilgi üretimi kullanıcı ve doğa üzerinden devam eden bir bilgi üretim alanıdır. Ve dolayısıyla mimarlık nesnesinin bilgisini üreten mimar olsa dahi, şimdi ve gelecek için tasarlanan ürünün gelecek tasarımlarının devamlılığını ve farklılaşmasını sağlayacak olan kullanıcının bireysel etkileri bu nedenle önemlidir.

Tezin amacı bu doğrultuda bir araştırmanın başlangıç çalışmalarını oluşturmayı hedefleyerek, kullanıcının bireysel etkilerinin değiştirici, çeşitlendirici, farklılaştırıcı etkisini mimarlık disiplinin çalışmalarının içine ne şekilde girebileceğinin ve bunun üzerine bir sistem geliştirilip geliştirilemeyeceğinin araştırmasına bir başlangıç oluşturmaktır.

Bu bağlamda tez çalışmasının araştırma konusu olan kullanıcı etkisinin mimarlık disiplini bilgi üretimi sürecine dahil edilebilmesi kapsamında iki model üzerinden kullanıcının konumu ve etkisi sınıflandırılmaktadır.

Kullanıcının yapılı çevre üzerinde kurduğu etkinin niteliğine göre şekillenen modeller müdahale modeli ve müzakere modeli olarak adlandırılmaktadır.

Her iki modelde kullanıcının mimarlık disiplini bilgi üretimi süreci içindeki konumu değerlendirilmektedir. Kullanıcının süreç içindeki konumunun niteliği, ve bilgi üretim sürecine katılım yolu önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda:

Müdahale modeli, kullanıcının yapılı çevre üzerindeki etkinliğini mimarlık disiplini bilgi üretimi sürecinin bitimine koymaktadır. Mimarlık disiplini bilgi üretiminin oluşturduğu yapılı çevrenin değişimi ve dönüşümü kullanıcının bilgisi ve müdahalesi dahilinde gerçekleşmektedir. Bu durumda mimarlık disiplini bilgisinin üretim sürecinin bitmişliğinden değil bilginin üretim sürecinin kullanıcı üzerinden devam etmesinden bahsedilebilmektedir.

Müzakere modeli, kullanıcının yapılı çevre üzerindeki etkinliğini mimarlık disiplini bilgi üretimi sürecinin içine koymaktadır. Mimarlık disiplini bilgi üretiminin oluşturduğu yapılı çevrenin değişimi ve dönüşümü kullanıcının bilgisi ve müdahalesi dahilinde fakat mimarlık disiplini kontrolünde gerçekleşmektedir. Bu durumda mimarlık disiplini bilgisinin üretim sürecinin kullanıcı ve mimarlık disiplini üzerinden devam etmesinden bahsedilebilmektedir.

Müdahale ve müzakere modeli bağlamlarında verilen örnekler ile bu modellerin mimarlık disiplini kavramsal çerçevesi içine ne şekilde yerleşebileceğinin önerileri oluşturulmaktadır.

KAYNAKLAR

+RAMTV, 2002. Negociate My Baundary!, AA Publications, London.

<http://www.aaschool.ac.uk/drl/ramtv/nmb/>

Akay,A.,1999. Michel Foucault ve Sosyolojisi ,Bağlam Yayınları, İstanbul.

Akpınar,İ., 2007. Kent ve Temsiliyet, Yeni Mimar . com

<http://www.yenimimar.com/editorler/editorler.asp?discussionID=6&sy=yes>

Bauman, Z., 2005. Bireyselleşmiş Toplum, (Ç. Y.Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bilgin,İ., 2002. Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı1, *arkitera.com*.

<http://www.arkitera.com/v1/diyalog/ihsanbilgin/cumhuriyet1.htm>

Bilgin,İ., 2002. Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev...1, *arkitera.com*

<http://www.arkitera.com/v1/diyalog/ihsanbilgin/lecorbusier.htm>

Conrads,U. And Sperlich,H., 1960. Fantastic Architecture,trans. And expanded by Christine Crasman Collins, The Architectural Pres, London.

Çabuklu, Y., 1999 “Hız ve Politika”, Virgöl, Sayı 21Temmuz-Ağustos

Eleb,M., 2000. An Alternative To Functionalist Universalizm: Ecochard,Candlis,and ATBAT-Afrique,İn Anxious Modernism:Experimentationin Postwar Architectural Culture, pp.55-57, Goldhagen,SW and Legaoult R,MIT Pres.

Erdem,A., 2007. 'Everyday Urbanism' Kentleşme ve Gündelik Hayat,yenimimar.com.

<http://www.yenimimar.com/editorler/editorler.asp?discussionID=13>

Ertekin,S., 2005, Bu da Nesi? Manifesto Obey, *Açık Radyo,Acikradyo.com*.

<http://www.arkitera.com/article.php?action=displayArticleAuthor&aID=47&year=2006>

Esche, C., 2006. Pelin Tan - Charles Esche Söyleşi.

<http://www.arkitera.com/interview.php?action=displayInterview&ID=25&year=2006/>

Foucault, M., 2005. Özne ve İktidar, (Ç.I.Ergüden, O.Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Frampton, K., 2002(1980). Modern Architecture: A Critical History, Thames&Hudson. Pp.238-291

Harvey, D., 1989. The Condition Of Postmodernity, Oxford

Harvey, D., 1991. Looking Backwards on Postmodernism, "*Postmodernism on Trial*" Adrchitectural Design.

Kaspori, D., 2005, What People Want ,Populism In Architecture "Open Source architecture.Achitectural Practice Needs To Be Turned Inside-Out". s:321, Birkhäuser Basel.<http://www.suite75.net/blog/maze/>

Keskin, F., 2005. Özne ve İktidar Önsöz Yazısı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kortan, E., Modern-Postmodern Mimari, Mimari Akımlar 2, Yapı. (Yapı'dan Seçmeler dizisinin 9. Kitabı)

http://www.moradam.com/kortan_modern.htm

Köksal, A., 2002. Arkitera Diyalog Söyleşi metni.

<http://www.arkitera.com/v1/diyalog/aykutkoksal/>

Lafavre, L., 1999. Rebel With A Cause, Architecture, vol.88. no.9, 81-85

Maas, W., and MVRDV., 2005. KM3, Excursions on Capacity, Actar, Barcelona.

Nieuwenhuis, C., 1959. Another City For Another Life, Internationale Situationniste, 4, trans:Poul Hammond, www.situationist.cjb.net.

Sargın, G.A., 2003. Popüler Kültürü Üretmek:Seçkin Kültürden Gündelik Hayata, Arredamento Mimarlık .

Sargın, G.A., 2005, Kent Üzerine Notlar, Arkitera.com,

http://www.arkitera.com/kose-yazisi_80_kent-uzerine-notlar-4.html

Sönmez, N.O., 2004, Durumcular, muhalefet için bir mimarlık, Tez (Y. Lisans)--İTÜ Fen Bil. Enst., 2004.

Şengün, H.T., 2006. Modernlik de_ne ? Köşe Yazısı, *arkitera.com*

<http://www.arkitera.com/article.php?action=displayArticleAuthor&aID=47>

Tanyeli,U.,KöksalA., Diyalog 2004, *arkitera.com*

<http://forum.arkitera.com/diyalog-2004/3600-aykut-koksal-ugur-tanyeli.html#post19255>

Tekelioğlu,O.,1999. Michel Foucault ve Sosyolojisi ,Bağlam Yayınları, İstanbul.

Touraine,A., 1994. Modernliğin Eleştirisi, (Ç. H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,Cogito.

Türkkan,S., 2007, Yoğunlaşan kent ve yaşamında kapasite arayışları ve İstanbul'a bakış,Tez (Y. Lisans)--İTÜ Fen Bil. Enst., 2007

Van Eyck,A., 1951.1947 Bridgewater presentation,İn A Decade Of New Architecture,p.37,ed.by Sigfried Giedion – Editions Girsberger Zurich.

Weston,R., 1996. Modernism, Paidon Pres, ISBN:0-7148-4099-8

Wigley,M & Zegher,C., 2001. The Activist Drawing:Retracing Stituationist Architectures,MIT Pres, London.

Zizek,S., 2006. Söyleşi Metni (Ç:Burak Aygün)

<http://www.ntvmsnbc.com/news/375339.asp>

<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Panaptikon>

ÖZGEÇMİŞ

1981, Adapazarı, Akyazı doğumlu olan Zelal Zülfiye Rahmanalı, 1999 yılında Diyarbakır Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde başladığı mimarlık lisans eğitimini 2003 yılında tamamlamış ve yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Aynı zamanda mimarlık mesleğini pratik olarak ta sürdürmekte.